

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyriometodějská teologická fakulta

Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Simona Janovská

Xenofobní postoje k romským dětem z vyloučené lokality

Bakalářská práce

vedoucí práce: Mgr. Vladislava Závorská

2015

„Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedl/a v seznamu literatury.“

Děkuji vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Závrské za trpělivé vedení a cenné podněty, kterými mě zásobovala v průběhu psaní této práce. Zároveň děkuji všem, kteří mě podporovali a povzbuzovali.

Obsah

Úvod.....	6
I. Teoretická část.....	8
1. Romové a sociální exkluze.....	9
1.1 Romové v ČR jako národnostní menšina.....	9
1.2 Sociální exkluze Romů	11
1.2.1 Sociální exkluze a její projevy v životě Romů	13
1.2.2 Život ve vyloučených lokalitách.....	15
2. Meziskupinové vztahy: Předsudky, stereotypy a xenofobní postoje.....	18
2.1 Povaha meziskupinových vztahů	18
2.2 Předsudky, stereotypy a xenofobní postoje.....	20
2.2.1 Xenofobie.....	23
2.3 Meziskupinové vztahy Romů a majority v ČR.....	26
II. Empirická část	28
3. Cíl výzkumu	29
3.1 Kvalitativní přístup a metoda polostrukturovaného rozhovoru	29
3.2 Charakteristika lokality a výzkumného vzorku.....	30
3.3 Realizace výzkumu	31
3.4 Zpracování dat.....	32
4. Interpretace výsledků výzkumu.....	33
4.1 Meziskupinové vztahy	33
4.2 Konfrontace s reakcemi majoritní společnosti – stereotypy a předsudky.....	35
4.2.1 Neverbální a verbální projevy předsudků	36
4.2.2 Diskriminace a fyzické projevy xenofobie	38
4.3 Strach z nepřijetí majoritou VS nepřijetí členy vlastní skupiny	40
5. Diskuze.....	43
Závěr	45

Seznam použitých zdrojů.....	47
------------------------------	----

Úvod

Tématem, které jsem si zvolila pro zpracování bakalářské práce, jsou xenofobní postoje k romským dětem. Zajímalo mě, s jakými konkrétními zkušenostmi s nepřijetím ze strany majoritní společnosti jsou konfrontovány romské děti. Bakalářská práce se zaměřuje na problematiku soužití romských dětí s neromskými občany města Přerov. Cílem bakalářské práce je tedy zjištění, s jakými xenofobními postoji jsou konfrontovány romské děti žijící v sociálně vyloučené lokalitě na ul. Kojetínská v Přerově. Důvodem je především aktuálnost dané problematiky na celospolečenské úrovni. Dalším faktorem, kterým jsem byla při volbě tématu ovlivněna je má osobní zkušenost nejprve na 14 denní praxi a poté na praxi trvající 2 měsíce v říjnu, listopadu a prosinci, kterou jsem absolvovala v romském komunitním centru ve vyloučené lokalitě. Tato praxe byla primárně zaměřena na práci s dětmi, které se často setkávaly s určitým druhem nepřijetí ze strany majoritní společnosti. Tento jev jsem měla možnost sledovat, protože součástí mé praxe byly různé doprovody na mše a podobně. Reakce na romské děti, které dávali najevo obyvatelé Přerova, mě velmi zaskočily. Ve sdělovacích prostředcích máme možnost sledovat reportáže o předsudcích, diskriminaci a rasismu, ale tato data jsou zkreslená a neukazují vždy pravdu. Rozhodla jsem se tedy zaměřit na romské děti a jejich subjektivní vnímání toho, jak se vůči nim staví česká společnost.

Pokud chceme nepřijetí ze strany společnosti pochopit a naučit se žít s národnostními menšinami bez konfliktů, je potřeba vzájemného pochopení a tolerance, která v této oblasti aktuálně chybí. Do interakcí vstupujeme každý den a tyto interakce probíhají ve všech věkových skupinách. Sociální pracovníci se setkávají s Romy jako národnostní menšinou a pracují s nimi, přičemž jednou z jejich rolí je také iniciování změny, protože každá malá změna může pomoci ke změně větší. Věřím, že tato bakalářská práce pomůže k nahlédnutí na tuto problematiku z jiného úhlu a pomůže majoritní společnosti pochopit, že romské děti jsou formovány společností stejně jako děti neromské, a je našim úkolem se na tomto formování podílet tak, aby byl výsledek pozitivní a vzájemné vztahy mezi majoritou a touto menšinou byly do budoucna vnímány pozitivně.

První část bakalářské práce se zaměřuje na teoretická východiska, v druhé části se zabývám danou problematikou z praktického hlediska. Nejprve vydefinuji Romy v České republice jako národnostní menšinu, specifikuji pojmy jako je národnostní

menšina, rasa a etnikum, nutné k pochopení obsahu bakalářské práce, dále zasadím problematiku soužití s Romy do kontextu sociální exkluze a popíši důsledky této exkluze v životě Romů, krátce zmíním také historický kontext postavení Romů v České republice. V další části teoretické práce se zaměřím na teorie vztahů mezi skupinami a popíši předsudky, stereotypy a xenofobní postoje, přičemž specifikuji teorii předsudků dle Allporta. V další části se konkrétně zaměřím na xenofobní postoje a důsledky, které plynou z těchto postojů jako určité formy předsudku – rasismus a diskriminace. Poslední částí teoretického rámce bude aktuální situace v oblasti meziskupinových vztahů mezi Romy a majoritní společností.

V empirické části se zaměřím na konkrétní projevy nepřijetí ze strany společnosti, se kterými jsou každý den konfrontovány děti jako příslušníci romského etnika, které se svými rodinami žijí v sociálně vyloučené lokalitě. Na základě interview se pokusím zjistit, jak děti subjektivně vnímají situaci v České republice, jaké mají konkrétní zkušenosti a jaké jsou jejich názory na tuto problematiku.

I. Teoretická část

1. Romové a sociální exkluze

Protože je téma mé bakalářské práce zaměřeno na romské děti žijící v sociálně vyloučené lokalitě, klíčovým úkolem je vysvětlení toho, kdo Romové jsou a jak vnímají sami sebe. Také je důležité vymezit sociální exkluzi, protože tato národnostní menšina se se sociální exkluzí setkává a tato exkluze může být v mnoha směrech důsledkem xenofobie a může xenofobii ještě více prohlubovat, a zaměřit se na konkrétní projevy sociálního vyloučení.

1.1 Romové v ČR jako národnostní menšina

„Národnostní menšina je společenství občanů České republiky žijících na území současné České republiky, kteří se odlišují od ostatních občanů zpravidla společným etnickým původem, jazykem, kulturou a tradicemi, tvoří početní menšinu obyvatelstva a zároveň projevují vůli být považováni za národnostní menšinu za účelem společného úsilí o zachování a rozvoj vlastní svébytnosti, jazyka, kultury a zároveň za účelem vyjádření a ochrany zájmů jejich společenství, které se historicky utvořilo“ (Zákon č. 273/2001 Sb. §2 odst. 1).

„Příslušníkem národnostní menšiny je občan České republiky, který se hlásí k jiné než české národnosti a projevuje přání být považován za příslušníka národnostní menšiny spolu s dalšími, kteří se hlásí ke stejné národnosti“ (Zákon č. 273/2001 Sb. §2 odst. 2).

Z tohoto textu vyplývá, že národnostní menšina se vyznačuje určitými charakteristickými rysy, jako je společný etnický původ, jazyk, kultura a tradice a je zde rovněž nutnost projevit vůli být za takového příslušníka menšiny považován. Národnostní menšina je taková, která se hlásí k určitému národu. V kontextu romské problematiky je však nutné tuto definici rozšířit a zmínit pojmy rasa a etnikum.

Rasa je skupina lidí, která má některé společné genetické rysy, jako je např. barva kůže, struktura vlasů, obličejové rysy, tvar lebky apod. (Jandourek, 2009, s. 100). K tomuto výroku se postupně začaly objevovat diskuze, zda je možné založit rasovou klasifikaci na znacích, které jsou na první pohled velice nápadné, avšak z hlediska lidské variability jsou jen malou ukázkou toho, jak se od sebe mohou lidé odlišovat. Většina antropologů dospěla k názoru, že pojem „čistá rasa“ neexistuje a rasa nemůže

být vnímána jako statický pojem, ale jako něco, co se neustále mění a vyvíjí. Největší nesnáz v kvalifikaci ras je založena na nemožnosti stanovit přesné hranice mezi jednotlivými rasami. S touto problematikou úzce souvisí metizace, což je mísení lidských ras (Kunčíková, 2013, s. 110 -111).

Etnikum je skupina lidí majících společný původ, obvykle společný jazyk a sdílí stejnou kulturu. Každé etnikum se odlišuje svojí etnicitou, což je souhrn jazykových, teritoriálních a rasových faktorů, společné historie a společného původu formující etnické vědomí člověka. Toto vědomí znamená uvědomění si a prožívání sounáležitosti s určitou etnickou skupinou na základě společných sdílených znaků (Průcha, 2011, s. 24).

Etnická skupina je společenství lidí, příslušnost k této skupině je vždy dána zrozením a poté pocitem sounáležitosti. Jedná se o historicky vzniklé sociální skupiny, sociální celky se společnými etnickými rysy. S pojmem etnická skupina je spojena etnická příslušnost, což znamená sounáležitost jednotlivce s etnickým společenstvím. (Ivanová, 2005, s. 19). Co se týče teritoria, některá etnika mohou žít rozptýlena bez jakékoliv vazby na konkrétní území. Příslušníci určitého etnika se vyznačují solidaritou, která je vzájemně spojuje. Jinak je ale etnikum pouze pojmem vytvořeným v hlavě člověka, což ve svém důsledku znamená, že etnikum není automaticky trvalé, ale proměnlivé v čase (Tesař, 2007, s. 21).

Nositelé romské kultury se nemusí nutně považovat za Romy a ti, kteří se za ně považují, nemusí nutně dodržovat kulturní vzorce charakteristické pro romskou kulturu. Romové dodržující romskou kulturu mohou být světlovlasí, stejně jako modroocí, a ti, kteří jsou označováni na základě svého vzhledu, mohou tuto kategorizaci odmítat. Každý člověk má právo na sebeidentifikaci a proto je vždy důležité se daného konkrétního člověka zeptat (Moravec, 2006, s. 18).

Romové jako nositelé romské kultury, jsou ti, kdo si osvojili a praktikují určitý integrovaný systém hodnot, norem a principů, způsobů řešení problémů apod. Mluvíme o systému, který je identifikován jako romská kultura (Moravec, 2006, s. 14).

Romové ve smyslu sebeidentifikace znamená, že Romem je ten, kdo se za Roma považuje. Faktem je, že sebeidentifikaci můžeme vnímat mnoha různými způsoby, v různých kulturách existují různé podoby kolektivní sebeidentifikace. Mnoho občanů

České republiky se dost možná považuje za Roma, ale nevnímá romství jako svou národnost. (Moravec, 2006, s. 15).

Romové jako charakteristika připsaná zevnějšku znamená, že za Roma je považován ten, koho za něj považuje významná část okolí. Lidé jsou identifikováni jako Romové na základě svého typického vzhledu. (Moravec, 2006, s. 17).

Pro účely této bakalářské práce bude využit výraz „Rom“ pro osobu, která se za Roma skutečně považuje. Neznamená to však, že se musí nutně hlásit k romské národnosti. Tento výraz bude používán v souvislosti s lidmi, kteří se považují za nositele romské kultury, kteří se považují za součást této etnické skupiny.

1.2 Sociální exkluze Romů

V sociologickém i politickém diskurzu Evropské Unie se stále častěji využívá konceptu sociální exkluze. Koncept není nový a nový není ani jev, který popisuje. S tímto konceptem se setkáváme snad ve všech historických obdobích stejně jako s vyloučenými jedinci. V dnešní době je jádrem konceptu sociální exkluze fakt, že sociální kolektivy, ale i jednotlivci se nepodílí stejnou měrou, jako ostatní členové společnosti, na zdrojích společnosti a jejich distribuci/redistribuci (Mareš, 2000, s. 287).

Pojem sociální vyloučení se začal používat v 80. a 90. letech v západoevropských zemích zejména proto, aby zastoupil výraz „chudoba“. Tento výraz nebyl dostačující, protože evokuje pouze nedostatek hmotných zdrojů, nezohledňuje kritérium kvality sociálních vztahů (Moravec, 2006, s. 13). Chudoba tak, jak ji známe dnes, již není zdaleka považována za jedinou příčinu, která způsobuje sociální vyloučení, v současnosti se hovoří spíše o pluralizaci nerovností (Mareš, Sirovátka, 2008, s. 273). Podle některých autorů je přesun od konceptu sociální chudoby ke konceptu sociální exkluze výsledkem snahy zachytit nové rysy sociální chudoby. A to konkrétně přetváření sociální chudoby v čase a změny její prostorové koncentrace, souvislost mezi touto koncentrací a marginalizací, rozpad tradičních sociálních institucí (rodina), nebo např. souvislost mezi chudobou a patologickým jednáním. Je důležité uvědomit si z hlediska těchto dvou konceptů, že ne všichni sociálně vyloučení musí být nutně chudí, na druhou stranu ne všichni chudí trpí sociálním vyloučením (Mareš, Sirovátka, 2008, s. 277). I když sociální exkluze nepochybně souvisí s nerovností, není to jen nerovnost ve smyslu klasických stratifikačních teorií, ale jsou sem zahrnuty i nerovnosti založené na

etnické, genderové, kulturní nebo náboženské odlišnosti. Tyto odlišnosti mohou vést k sociální exkluzi (Mareš, Sirovátka, 2008, s. 273).

Koncept sociální exkluze se nezaměřuje na selhání jednotlivce jako sociálního aktéra, stejně tak, jako nelze sociální vyloučení redukovat na jednu rovinu lidské existence. Sociální vyloučení tedy není vlastností jedinců, ale spíše aspektem vztahů těchto jedinců k širší společnosti a jejím zdrojům (Růžička, Toušek 2014, s. 118). Starost o zmenšování rozsahu a hloubky vyloučení části obyvatel ze společnosti je starostí, která by měla být společná pro všechny členy společnosti, vylučované i nevylučované. Zmírňování sociálního vyloučení je důležité pro přežití v otevřené společnosti (Prudký, 2003, s. 8)

Specifickou pozici v problematice sociálního vyloučení má etnicita, zdá se, že nejproblematictější je etnicita přisouzená. Většina členů majoritní společnosti se mylně domnívá, že pokud mluvíme o sociálním vyloučení, jedná se primárně o problém etnický, nikoliv sociální. Lze tedy zjednodušeně říci, že většina lidí se chybně domnívá, že důvodem sociálního vyloučení Romů není jejich sociální situace, ale jejich původ. V současné době jsou už známá fakta, že ne všichni Romové jsou sociálně vyloučení, stejně jako všichni sociálně vyloučení nejsou pouze Romové, ale i další skupiny obyvatel (Švec, 2010, s. 6). Ohrožení sociální vyloučením lze vymezit čtyřmi faktory a to odmítnutím majoritní společnosti integrovat určité jednotlivce nebo kolektivy (příčinou je jejich odlišnost), odmítnutím určitých jedinců nebo kolektivů integrovat se, tendence těchto skupin vytvářet separované a uzavřené enklávy (osobní charakteristikou je nízká úroveň kapitálů - ekonomický, vzdělávací a sociální) a strukturální faktory bránící integrovat se (Gabal, Višek, 2010, s. 11). Dílčí dimenze sociálního vyloučení můžeme charakterizovat jako ztížený přístup ke kvalitnímu bydlení, ztížený přístup na trh práce a ztížený přístup ke vzdělávání (Gabal Analysis & Consulting, 2006, s. 26). Mareš popisuje marginalizaci na trhu práce, jako jednu ze základních forem sociální exkluze, protože placená práce je dnes ve svém významu nejen zdrojem živobytí, ale i statusu, identity a sebevědomí člověka. Masová a dlouhodobá nezaměstnanost znamená nárůst jedinců a rodin vyloučených ze sociální spravedlnosti (Mareš, 2000, s. 288).

Pro doplnění je dobré zmínit pojem sociální inkluze. Inkluze není v pravém slova smyslu opakem exkluze, ale tyto dva pojmy od sebe nelze oddělit. Cílem Agendy pro sociální začleňování (v rámci EU) je překonat selhání jednoho nebo více integrovaných

společenských systémů: demokratického a legislativního, trhu práce jako ekonomického systému a systému sociálního státu zajišťujícího sociální integraci. Dimenze sociálního vyloučení se mohou překrývat a začlenění do jednoho z uvedených systémů automaticky neznamená začlenění do všech. Proto je zapotřebí využívat provázané a paralelně působící systémy opatření (Mareš, Sirovátka, 2008, s. 278-279).

1.2.1 Sociální exkluze a její projevy v životě Romů

Po roce 1989 komunistický režim zaměstnával Romy především v průmyslových podnicích, kde byla potřeba nekvalifikované manuální pracovní síly. Tyto podniky se po roce 1989 začaly dostávat do ekonomických potíží a nekvalifikovaní dělníci byli propuštěni jako jedni z prvních – a tak se mnoho Romů stalo nezaměstnanými. Po rozpadu Československa přijala Česká národní rada zákon „O nabývání a pozbývání státního občanství České republiky“ na základě kterého nedostali české občanství někteří Romové, kteří se na území České republiky narodili a přišli tak o svůj domov. Tento zákon měl původně vyřešit snahu o zbavení se dříve trestaných jedinců, a docílit návratu Romů na Slovensko. Tato snaha však neměla výsledek, protože Romové na Slovensku neměli své domovy a neměli se kam vrátit. Romové se tak ocitli v právním vakuu – přestali mít nárok např. na přídatky na dítě nebo důchody, neměli zaměstnání a v důsledku toho mnoho z nich přestalo platit nájem. Nakonec byl zákon „O nabývání a pozbývání státního občanství České republiky“ zrušen, ale i tak se prohlubovalo sociální vyloučení Romů, kteří se postupně propadali do pasti sociálního vyloučení (Fafejta, 2013, s. 42).

Historické, ale i etnografické analýzy vypovídají o tom, že Romové v české společnosti nebyli nikdy považováni za rovnocenné partnery (Šimiková, 2003, s. 56). Podle stávajících odhadů se s vyhocenými problémy sociálního vyloučení setkává kolem 80 – 100 tisíc Romů, což je asi třetina Romů žijících na území České republiky. V současnosti sílí tendence soustředit dostupné finanční prostředky na etnicky neutrální boj se sociálním vyloučením. Chybou je zahrnout všechny Romy do skupiny sociálně vyloučených obyvatel, protože tento chybně formulovaný fakt zvyšuje jejich stigmatizaci (Strategie romské integrace do r. 2020, 2014, s. 7-8).

Romové tvoří v České republice specifickou menšinu, žijí na samém okraji společnosti, přičemž mají velmi nízkou životní úroveň, vysokou míru nezaměstnanosti a tíživou bytovou situaci. Vyznačují se degradovaným stupněm vzdělání a kvalifikace a

jsou závislí na podporách. Přístupují laxně k dodržování zákonů a obecně k přijímání norem. Majorita se vůči nim uzavírá a chová se k nim xenofobně až rasisticky (Nečas, 1999, s. 122).

Společnost má nejrůznější možnosti, jak se vyrovnat s přítomností menšin, přičemž je účelné vymezit společenské oblasti, ve kterých může společnost volit různé strategie a těmito oblastmi se zabývat jednotlivě. Velice důležité jsou tři základní oblasti a to kulturní, sociální a politická (Navrátil, 2003, s. 27).

V kulturní oblasti se setkáváme s čtyřmi strategiemi vyrovnávání a to segregační strategií, která vede k izolaci kultury menšiny, asimilační strategií, která vychází z předpokladu, že menšina převezme kulturu a životní styl majoritní společnosti. Následkem této strategie je pak nutnost opustit vlastní hodnoty, zvyky a tradice. Další strategií je strategie kulturního pluralismu, která vychází z toho, že ve společnostech mohou vedle sebe existovat různé kultury. Hodnoty tradice a zvyky mají být posilovány a ceněny. Poslední strategií v této oblasti je strategie tavícího kotle, která předpokládá, že každá kultura sebou přináší něco cenného pro danou společnost. Každá nová kultura se má rozpustit v kultuře majority, což má za následek neustálý vznik nové bohatší kultury (Navrátil, 2003, s. 27 - 28).

V oblasti vyrovnání se s přítomností menšin v sociální oblasti jsou využívány dvě základní strategie a to strategie sociálního vyloučení a strategie sociální inkluze. Sociální vyloučení též můžeme nazývat segregací a v důsledku této strategie mají určití jednotlivci, rodiny, skupiny či případně celá lokální společenství omezený přístup ke zdrojům potřebným pro participaci na životě ve společnosti. Co se týče sociální inkluze, existují dvě základní pojetí inkluzivní politiky, kdy první usiluje o vytvoření rovných podmínek pro naplňování individuálních práv ve sféře vzdělání, zaměstnání, bydlení apod., a druhá se snaží reformovat společenskou strukturu tak, aby všechny skupiny měly přístup k moci (Navrátil, 2003, s. 28 - 29).

Strategie v oblasti politické jsou liberální pluralismus a strukturalismus. Pluralismus zdůrazňuje princip rovných příležitostí, jsou uplatňovány stejné zásady rozhodování a to se zvláštním zřetelem na znevýhodněné skupiny. Zavádí se zákony zaručující stejná práva pro všechny občany jak v oblasti zaměstnávání, při zajišťování bydlení, všichni musí mít možnost využít stejné spektrum služeb. Strukturalismus vychází z předpokladu, že v kapitalistické společnosti mají jednotlivé skupiny rozdílné

postavení. Tradičně je tento model aplikován na postavení sociálních tříd, také se rozšiřuje na etnické a další kulturní a sociální charakteristiky (Navrátil, 2003, s. 29). Některé z těchto strategií mají za následek prohlubující se sociální exkluzi a to konkrétně strategie segregace, asimilace, strategie sociálního vyloučení a strukturalismus.

Sociální exkluze probíhá skrze prostorově segregované enklávy, ale i na kulturní, sociální, ekonomické, mentální úrovni a v dalších rovinách. To znamená, že sociální exkluze nemá jen fyzické hranice, ale jde o sdílenou představu, že určití lidé nepatří do majoritní společnosti. Jde o uvažování ve smyslu „My“ a „Oni“ a ač jsou hranice mezi menšinou a majoritní společností pouze sociálně konstruované, ve svém výsledku dostávají fyzickou podobu. Vedle prostorového vyloučení tak můžeme zmínit také politické vyloučení - do institucionalizované politiky má šanci dostat se jen plně asimilovaný Rom, od kterého se očekává, že v politice nebude za sebe a svou stranu, ale za Romy, kulturní - v tomto případě jsou Romové vyloučeni z většinové kultury, v širším slova smyslu jsou jejich tradice považovány za cizorodé, ne-li nebezpečné, v užším smyslu jsou umělecké projevy Romů sice uznávány, zároveň je ale kladena ostrá hranice mezi romské a neromské umění (Rom v umění má reprezentovat Roma, ale Rom ve filmu by neměl hrát obyčejného člověka), a vyloučení v oblasti sociálně-ekonomické - Romové mají v majoritní společnosti nízký sociálně ekonomický kapitál což je bohatství jedince a jeho schopnost zapojit se do trhu práce a účastnit se na kapitálových tocích (to v důsledku znamená, že nízkou nezaměstnanost Romů nelze klást za vinu pouze jim samotným), (Fafejta, 2013, s. 42 - 43). Mareš a Sirovátka dimenze rozšiřují o dimenzi komunitní (devastované prostředí a obydlí, nedostupnost služeb, kolaps podpůrných sítí), dimenzi individuální (fyzický či mentální handicap, nemoc, chybějící vzdělání a kvalifikace, ztráta sebevědomí a sebeúcty), dimenzi skupinovou (koncentrace charakteristik sociálního vyloučení v určitých sociálních skupinách (Mareš, Sirovátka, 2008, s. 273).

1.2.2 Život ve vyloučených lokalitách

První sociálně vyloučené lokality vznikaly v důsledku segregace v souvislosti s privatizací bytového fondu, kdy noví majitelé domů vystěhovali Romy na okraje měst a obcí. Ti Romové, kteří nebyli schopni platit nájem, byli sestěhováni do ubytoven

(Fafejta, 2013, s. 42). Existence sociálně vyloučených lokalit, jak je známe dnes, je spojována s problematikou sociálního vyloučení, jako jeden z jejích důsledků.

Tento pojem vyjadřuje situaci, kdy místní populace sociálně vyloučených Romů ve větší míře osidluje určité územně vymezené a často také izolované celky. V neformálních kontextech je tento pojem spojován s výrazem ghetto (Moravec, 2006, s. 21). Hlavními charakteristikami vyloučených lokalit jsou zejména významný počet Romů, chudoba a materiální deprivace, nízká vybavenost veřejnými službami, nízká úroveň ekonomické aktivity, vysoká a dlouhodobá nezaměstnanost, nízká úroveň vzdělávání, významné ekonomické a sociální problémy, vysoká kriminalita a delikvence apod. (Gabal, Víšek, 2010, s. 14 - 15).

Faktorem bytové problematiky je, že v drtivé většině případů jsou nájemní smlouvy uzavírány na dobu určitou. Romové tedy žijí ve strachu ze ztráty bydlení, ať už jsou vzornými nájemníky nebo ne. Za zmínku stojí také fakt, že majitelé bytů, ve kterých sociálně vyloučení Romové bydlí, se ke svému majetku ne vždy chovají zodpovědně, a o nemovitost se náležitě nestarají, což vede k špatnému stavu bytů, které jsou neudržované, mnohdy s absencí nutných oprav (Moravec, 2006, s. 36). Howarth (1999) ve spolupráci s kolektivem autorů určil indikátory, které ukazují určení lokalit ohrožených sociálním vyloučením. Patří sem např. větší počet přelidněných bytů, menší míra dobrovolných aktivit, horší zdravotní stav populace, nízké vzdělání obyvatel nebo také vyšší podíl přečinů a trestných činů (Navrátil, 2003, s. 35).

Propad domácností Romů v posledních letech akceleruje, což by mělo být alarmujícím znamením. Romové, zvláště pak ti, kdo trpí sociálním vyloučením, jsou dlouhodobě jednou z nejohroženějších skupin účastníků na bytovém trhu. Pro tuto ohroženou skupinu se snižuje přístup k různým formám standardizovaného bydlení, jako jsou např. nájemní byty. Skoro nemožné je pro ně mít byt ve svém vlastnictví nebo využívat družstevního bytu (Strategie romské integrace do r. 2020, 2014, s. 54).

Rodiče v sociálně vyloučených lokalitách vedou své děti jiným způsobem, než rodiče ostatních dětí ve škole. Rodina nepovažuje školu za něco důležitého, rodiče dětem neříkají, že by měly poslouchat učitele, škola je vnímána jako represivní nástroj. Děti Romů mají větší volnost než děti neromských rodičů. Rodiče si s dětmi nehrají, neprobírají s nimi specifické problémy a ani se s nimi neučí. Pro tyto děti je velkým problémem zvyknout si na školu a speciální škola je některými romskými rodiči přímo

vyžadována. Důvodem je názor rodičů, že učitelé v těchto školách dětem lépe rozumí a jsou schopni vyhovět jejich specifickým představám (Fafejta, 2013, s. 54-55).

Možné řešení této situace najdeme v článku Socializačního přístupu v sociální práci s dětmi a mládeží v sociálně vyloučených lokalitách, který je zaměřený na MZDM DROM – romské středisko pro děti a mládež ve věku od 6 do 20 let. Pracovníci vidí specifičnost své práce v tom, že klienti jsou v drtivé většině závislí na rodičích, respektive rodinách. Je zde prodiskutováno téma kulturní chudoby jako důsledku života v prakticky izolované sociálně vyloučené lokalitě a reakce na problém příchodu do institucí (spojený s nástupem do školy). Do popředí zájmu této organizace se dostalo podporování klientů v procesu socializace a budování klientova sebevědomí, které je často podkopáváno neúspěchy, je zde zmíněno, že samozřejmě záleží také na klientovi. Socializační proces probíhá skrze hru a interakci ve skupině vrstevníků (Bucháčová, 2014, s. 16 - 18).

Co se týče vzdělávání, vztah učitelů k romským žákům je výrazně ovlivněn úrovní vědomostí o romském etniku. Navíc jsou učitelé pod tlakem veřejného mínění, spolupráce s rodiči bývá mnohdy obtížná a tyto faktory vedou k horšímu přístupu k romským dětem (Šotolová, 1998, s. 51 - 53). Faktem je, že přitom právě vzdělávání romských dětí je považováno za jeden z nejdůležitějších předpokladů úspěšné integrace. Základní problémy ve vzdělávání Romů jsou hluboká distance v úrovni vzdělání mezi romskými a neromskými žáky, vysoké zastoupení romských dětí v tzv. zvláštních školách, u kterých je v dnešní době trendem označení základní školy praktické, a také aktuální trendy vedoucí k segregaci romských dětí v předškolním, školním a částečně středoškolském vzdělávacím systému a rovněž malá připravenost romských dětí na školu z důvodu minimálního zapojení romských dětí do předškolní výchovy (Strategie romské integrace do r. 2020, 2014, s. 19).

2. Meziskupinové vztahy: Předsudky, stereotypy a xenofobní postoje

Vztahy (sociální i psychologické) mezi menšinami a ostatními skupinami společnosti se soustavně mění v závislosti na měnících se sociálních podmínkách. Každá sociální skupina má svou vlastní vnitřní strukturu, různí jedinci v této struktuře zaujímají různé sociální role. Rozhodující je sociální pozice skupiny – v tomto případě rasové menšiny. To je skupina lidí, kteří jsou si vědomi vzájemné podobnosti, jistého sociálního vyloučení (Typovská, Kamín, 2001, s. 8). Vztahy mezi členy romské menšiny a členy majoritní společnosti patří k velice aktuálním a medializovaným tématům. Toto téma vyvolává časté diskuze o tom, kdo je příčinou napětí a kdo nese odpovědnost za řešení stávajícího stavu (Šimíková, Bučková, Smékal, 2003, s. 105). Současné napjaté vztahy mezi oběma entitami jsou zakořeněny jako oboustranné důsledky historických zkušeností, ve kterých hrály pozitivní, ale ve velké míře spíše negativní roli procesy asimilace, integrace a akulturace sociálních a kulturních prvků. K základní akceleraci problémů, které jsou spojeny se střety mezi Romy a českou společností, bude pravděpodobně docházet i nadále (Ševčíková, 2012, s. 43). Z české strany je romské menšině vytýkána především hlučnost, špatné sousedské vztahy, nevzdělanost, nízká kvalifikace, špatná pracovní morálka, lenost, nečestnost, agresivita a podobně. Romové naopak vyčítají Čechům jejich chladnost, vypočítavost, nadřazené chování, xenofobii a rasismus, přičemž chování obou skupin do značné míry determinují předsudky, které vznikaly a nadále vznikají (Sekyt, 2001, s. 123).

2.1 Povaha meziskupinových vztahů

Život člověka je ovlivňován všemi lidmi v jeho okolí, aniž by si to uvědomoval, nebo dokonce aniž by tyto lidi blízce znal. Schopnost člověka ve světě rozlišovat, se mimo jiné týká rozdílu „My“ a „Oni“. „My“ znamená skupinu, ke které člověk patří, kterou zná a rozumí jí. „Oni“ pak znamená skupinu cizí, skupinu, do které člověk nemá přístup nebo do které nechce patřit. Člověk vnímá cizí skupinu jako vágní a tato skupina může člověku dokonce nahánět strach. Důvodem je to, že tuto skupinu nezná, nerozumí jejímu chování. Sebeidentita člověka je spojena s tím, do jaké skupiny patří. Cizí skupina je imaginární opozicí, bez cizí skupiny by nemohla existovat skupina vlastní, protože cizí skupina potvrzuje sebeidentitu, soudržnost, vnitřní solidaritu a emocionální jistotu. Z toho vyplývá, že aby byl člověk ochoten spolupracovat v rámci vlastní skupiny, potřebuje oporu v podobě odmítnutí spolupráce s protivníkem. Loajalita ke

skupině vlastní je posílena praktickým nepřátelstvím ke skupině cizí (Bauman, May, 2010, s. 43 - 45).

Vedle Baumana jsou mezilidské vztahy popsány také známým sociologem Robertem, K. Mertonem, který zmiňuje recept morální alchymie. Člen cizí skupiny je systematicky odsuzován, v podstatě bez ohledu na to, co dělá a předsudky a diskriminace zaměřené proti cizí skupině nejsou důsledkem toho, jak se daná skupina chová. Jsou totiž zakořeněny ve struktuře společnosti a v sociální psychice jejích členů. Recept morální alchymie říká, že totéž chování je třeba hodnotit různě a to v závislosti na tom, kdo se takto chová. Hodnocení vlastního chování se s jistotou promění, přejde-li toto chování do cizí skupiny, a tato skupina se stane předmětem hodnocení. Je-li hrdina vlastní skupiny skromný a střídavý, cizí skupina jej bude posuzovat jako lakomého skrblika. Dobré vlastnosti zůstávají dobrými, pokud nepřekročí hranice cizí skupiny – správná činnost vykonávaná špatným člověkem vyvolává opovržení na místo úcty. (Merton, 2000, s. 206 - 208). Vidíme zde jasný dvojí metr, tato teorie říká, že to, co můžeme my, nemohou ostatní a to jen z toho důvodu, že nejsou příslušníky naší skupiny. Toto samozřejmě můžeme aplikovat i obráceným směrem, nicméně je jasné, že prohřešky etnické menšiny se nám zdají být jako odsuditelné a prohřešky na straně naší jsou odpustitelné, nebo se v horším případě stanou ctnostmi. V mezilidských vztazích je při takovémto chování velké množství prostoru, ve kterém mohou vznikat předsudky, xenofobní postoje, ale i diskriminace.

Mimo teorii morální alchymie Robert K. Merton rozlišil u příslušníků majoritní společnosti čtyři základní typy postojů a chování, které se projevuje vůči menšinám a to neochvějného liberála, který nemá žádné předsudky vůči menšinám, odmítá se podílet na diskriminaci, přizpůsobivého liberála, který sám sebe považuje za osobu bez předsudků, ale nechce vybočovat z většinové společnosti, pokud by na to měl doplácet (např. při protestech poskytuje pouze tichou podporu). Další skupinou je opatrný rasista, který sice proti menšinám předsudky má, ale tlak z vnějšího prostředí ho nutí, aby se choval rovnostářsky a aktivní rasista, který pocituje silné předsudky vůči jiným etnickým skupinám a skutečně je diskriminuje (Giddens, 1999, s. 235).

2.2 Předsudky, stereotypy a xenofobní postoje

Existuje mnoho definic předsudků, avšak ve všech platí jistá shoda. Předsudky vznikají, protože lidé jsou jednoduše rozdílní. Kdyby někdo měl tu moc a všechnu rozmanitost ze světa vymazal, zmizela by pak většina důvodů pro nepřátelské postoje (Kosek, 2011, s. 23). Z psychologického hlediska jsou předsudky zvláštní hodnotící postoje, specifické je pro ně to, že jde o postoje předpojaté. Předpojatost znamená, že se neopírají o objektivní znalosti osob či jevů, ke kterým se vztahují, ale jsou pouze subjektivními úsudky, které jsou většinou velice emoční (Průcha, 2011, s. 59). Ze sociologického hlediska jsou předsudky popisovány jako názory, nebo postoje jedné skupiny vůči skupině jiné. Lze je vydefinovat jako představy o jedinci nebo skupině s absencí působení jakékoliv zkušenosti, to znamená jako představy založené na informacích z okolí, nikoliv na skutečných poznatcích. Giddens k této definici dodává, že předsudky jsou typicky odolné vůči změnám, nehledě na argumentaci nebo nové poznatky (Giddens, 1999, s. 231). Předsudky jsou velice nebezpečné, umožňují nám totiž omluvit chování, které by bylo bez předsudku nepřijatelné. Bauman a May vychází z Mertonovy teorie morální alchymie a tvrdí, že surovost vůči členům cizí skupiny je morálně v pořádku, pokud se ale to stejné chování projeví ze strany nepřítele, je co nejpřísněji odsuzováno (Bauman, May, 2010, s. 46). Předsudky jsou v dnešní době tak rozšířeny, že jsme často přesvědčení, že jsou součástí nás a jsou přirozené. Pro předsudky jsou dle Blumera charakteristické 4 základní pocity, mezi které patří pocit nadřazenosti nad členy menšinové skupiny, pocit, že tito členové jsou od přírody odlišní a cizí, pocit, že členové majoritní společnosti mají nárok na privilegia a strach a podezření, že menšinové skupiny vyžadují podporu na úkor majoritní společnosti (Typovská, Kamín, 2001, s. 10).

Etnický předsudek je antipatie vycházející z chybné a strnulé generalizace. Tuto antipatii můžeme cítit, nebo vyjádřit, může být namířena proti skupině jako celku, anebo proti jedinci, protože je příslušníkem této skupiny. Pokud si takto definujeme předsudek, je důležitým faktem, že jedinec se dostává do znevýhodněného postavení, aniž by se o to přičinil vlastním jednáním (Allport, 2004, s. 41). Člověk, který je nositelem předsudku, vysvětluje svoje negativní postoje téměř v každém případě nežádoucími vlastnostmi, kterými se vyznačuje opovrhovaná skupina. Dokonce i pro vědce je těžké zachovat si při studiu rasových a národnostních odlišností odstup (Allport, 2004, s. 113).

Jakýkoliv odmítavý postoj má sklon projevit se nějakou akcí, málo lidí si nechává své antipatie pro sebe. Čím je antipatie větší, tím větší existuje pravděpodobnost, že se nějakým způsobem projeví. Allport rozlišuje několik nepřátelských akcí a rozděluje je do stupnice od těch nejmírnějších, až po nejráznější projevy, zmiňuje osočování, vyhýbání se, diskriminaci, fyzické napadání až vyhlazování. Tato škála má za úkol obsáhnout velký rozsah činností, které mohou mít svůj původ v předsudečných postojích a přesvědčeních (Allport, 2004, s. 46 - 47). Pro zjednodušení těchto pěti stupňů, je lze dle Allporta nahradit třemi, které rovněž obsahují gradaci odmítání cizích skupin:

1. verbální odmítání (osočování)
2. diskriminace (včetně segregace)
3. fyzické napadání (bez ohledu na stupeň intenzity).

V této zkrácené škále je vypuštěno vyhýbání se a odtahování se nositelů předsudků od neoblíbené skupiny, protože členy této skupiny ohrožují nejméně (Allport, 2004, s. 80).

Nejnižším stupněm projevu verbálního odmítání je již zmíněné osočování. Toto osočování může probíhat formou drobných vtipů nebo posměšků. Posměšky jsou spojovány s nadávkami jako „negr“, a zpravidla mají svůj původ v hlubokém a dlouhodobém antagonismu. Pokud osočování dosáhne velké intenzity, existuje pravděpodobnost spojení s otevřenou a aktivní diskriminací (Allport, 2004, s. 80 - 82).

Dalším stupněm je diskriminace. K té dochází pouze tehdy, když jedincům nebo celým skupinám odpíráme stejné zacházení, o které zřejmě stojí. Pokud nositel předsudku diskriminuje neoblíbenou skupinu, znamená to, že podniká takové kroky, aby dostal příslušníka cizí skupiny ze svého sousedství, školy, pracoviště nebo země. Diskriminací může být také omezování v možnosti získat zaměstnání, úvěr, odepření možnosti vybrat si bydliště, zákazy vstupu do hotelů, kaváren, restaurací nebo divadel. (Allport, 2004, s. 83 - 84).

Posledním stupněm je fyzické napadání. Fyzické napadání nikdy nepřichází samo od sebe, je pouze posledním stupněm vyhocené situace. Je zřejmé, že za jistých okolností přechází verbální útoky postupně k násilí. Pokud toto násilí propukne, cestu mu možná připravily některé z následujících kroků: období kategorického odsuzování,

obětní skupina je dlouho v centru zájmu, lidé přestávají o určité skupině lidí uvažovat jako o jednotlivcích, vidí je pouze jako skupinu, období verbálních stížností na adresu pronásledované menšiny, podezřívavost a obviňování, narůstající diskriminace apod. (Allport, 2004, s. 88 - 89).

Předsudky vycházejí ze stereotypů, je však nutné je od stereotypů odlišovat. Při veškerém posuzování světa využíváme kategorie, které slouží k utřídění našich zkušeností a někdy tyto kategorie vychází z neúplných informací. Stereotypy jsou zjednodušené a nespolehlivé generalizace o všech členech určité skupiny nerozlišující individuální rozdíly uvnitř skupiny (Ivanová, 2005, s. 31). Stereotypy jsou souborem schématických předpojatých domněnek a očekávání, týkajících se chování nebo myšlení členů určité skupiny. Důsledkem stereotypů je přiřazování některých charakteristik k charakteristice jiné, která je známá a která má často s původní charakteristikou nějakou, nebo úplně minimální souvislost. To vede k jejich nerozlišování ve vztahu k individuálním zvláštnostem a specifickým charakteristikám jedince – k zevšeobecnování. Stereotyp tedy není produktem přímé zkušenosti individua, ale je přebírán a udržuje se tradicí (Cichá, 2012, s. 152). Etnické stereotypy lze charakterizovat jako představu, kterou sdílí členové určité skupiny, jedná se o generalizovaný soud vůči vlastnímu nebo cizímu etniku, tato představa je časově poměrně stabilní. Z pragmatického hlediska lze na stereotyp hledět jako na účinný nástroj propagandy, která ovlivňuje všechny zúčastněné strany, kdy jedna strana uvěří tomu, co se říká o druhých, a druhá strana tomu, co o sobě tvrdí (Košťálová, 2012, s. 49).

Nejméně „sympatickou“ pro českou společnost je romská populace. Zkušenosti s Romy i tradované předsudky o nich jsou převážně negativní a zdají se být stěží překonatelné (Leontiyeva, Novotný, 2010, s. 221). Brod uvádí, že podezřívavost a nedůvěra „bílých Čechů“ vůči romskému společenství má svůj základ nikoliv v pocitu nadřazenosti, opovrhování lidmi jiné barvy pleti, ale spíše z generačně přenášené a aktuálně potvrzované nedobré zkušenosti (Cichá, 2012, s. 155). Jako příklad negativního vnímání romské populace lze uvést výsledek úkolu zadaného studentům pedagogické fakulty MU v rámci předmětu Multikulturní výchova, kdy výstupem předmětu jsou drobná šetření z rodinného a profesního prostředí studentů, kteří zjišťují, jak jejich okolí reaguje na Romy. Výsledkem je celá řada negativních výroků,

překvapujících mírou nevráživosti až rasismu, aniž by dotazovaní sami vnímali vlastní předsudečnost a xenofobii (Gulová., 2012, s. 138).

2.2.1 Xenofobie

Již jsme si vysvětlili pojem předsudek a jeho základní charakteristiky. Z předsudků, které vznikají jako nedůvěra k cizím lidem, může vzniknout daleko závažnější problém, a nedůvěra může vyústit až ke xenofobii. Tento jev je o mnoho silnější v těch případech, kdy se do této situace dostanou nedůvěřiví lidé, kteří se něčím liší, klasickým příkladem jsou příslušníci jiných ras nebo etnik (Alan, 1998, s. 10).

Každý člověk rád prožívá život ve světě, který zná, ale na počátku je potřeba si nové věci osvojit. Stejně jako je potřeba osvojit si nové věci, je potřeba osvojit si i nové lidi. Pokud se úspěšně integrujeme do společnosti, je vše v pořádku. Někdy však k takovéto integraci nedojde a v tom případě nastává problém. Převládne pocit, že něco, či někdo do světa konkrétního člověka nepatří, zůstává v něm cizí, může tento svět narušit nebo dokonce ohrozit (Alan, 1998, s. 10).

Obecná shoda existujících definic xenofobie platí v tom, že jde o negativní postoj vůči skutečně nebo domněle odlišným lidem, který je spojený s nedůvěrou, strachem či pocitem ohrožení a často agresivním chováním vůči cizí skupině. Xenofobie však není fenomén, který najdeme pouze u lidí, ale i u jiných teritoriálních a hierarchických druhů, kdy se jedná o jistou formu obrany (Tesař, 2007, s. 69 - 70). Xenofobie se zdá být smysluplnou obrannou funkcí, vzhledem k tomu, že lidstvo po celou dobu svojí existence zažívá spory, války apod., dá se přirovnat k negativní odpovědi imunitního systému na člověka – tělo odmítá přijímat látku, která by mohla způsobit jeho zhubu (Burjanek, 2001, s. 4). Tento pojem tedy vyjadřuje strach z toho, kdo přichází z ciziny, z cizího prostředí nebo strach z někoho, kdo není členem našeho sociálního útvaru. Tento strach je velice silně pojen s heterostereotypem, což znamená posuzování ostatních na základě vlastní tradice a kultury, ale i autostereotypem, což je způsob posuzování vlastní etnické nebo národnostní skupiny. Xenofobie působí jako základ pro mnoho různých forem nenávistných ideologií, jako je rasismus, šovinismus fašismus apod. (Frištenská, 1998, s. 12). Xenofobie se projevuje různými způsoby a v různé intenzitě, např. symbolickou formou (písenné a mluvené projevy), různými šarvátkami až po fyzické napadání a likvidaci objektu nenávisti (Geist, 1992, s. 560).

Xenofobie existuje jako logický doplněk etnocentrismu, přičemž není výhradně vázán na etnicitu. Podstatou etnocentrismu je tendence některých lidí poměřovat vše jiné, nebo cizí, prostřednictvím norem a hodnot vlastního společenství, jehož jsou součástí. Z tohoto vyplývá, že tento pojem vyjadřuje intolerantní, myšlenkově i hodnotově uzavřený postoj, který je spojován s rasismem nebo antisemitismem, jako ukázkových příkladů soustavy negativních předsudků (Urban, 2011, s. 127). Etnocentrismus je tedy přesvědčení, že hodnotové stanovisko vlastní etnické skupiny je veřejně platné a obsahuje veřejně platné hodnoty, které mohou být východiskem pro posuzování a hodnocení (Navrátil, 2003, s. 20). Existence etnocentrismu umožňuje xenofobii, která je podkladem pro diskriminaci cizích (Tesař, 2007, s. 71). V případě xenofobie a předsudků jde o pocit, či postoj, nikoliv však o konkrétní chování, které by člena cizí skupiny přímo poškozovalo a bylo právně postižitelné (Hájková, 2011). Jak již bylo zmíněno, xenofobie je soukromý či veřejný postoj, právní definice neexistuje, protože nejde o jev, který by mohl být regulovatelný právem. Teprve aktivní chování, které se projevuje na základě xenofobie, je předmětem právních úprav (Frištenská, 1998, s. 12). Etnocentrismus je tedy podkladem pro xenofobii, jako hodnocení etnické menšiny na základě přesvědčení o platnosti hodnot a norem skupiny vlastní. Xenofobie se pak projevuje jako specifická forma předsudku, postoje, který může ústit v aktivní poškozování – diskriminaci.

Xenofobie má možnost silného růstu v momentech, kdy se sociální útvary dostávají do krize, ať už se jedná o krizi sociální, ekonomickou nebo politickou (Frištenská, 1998, s. 12). Pokud panuje napětí, lidé obracejí svůj hněv na „obětní beránky“ které definují jako jedinou příčinu veškerých problémů. Giddens popisuje tento jev jako charakteristický pro situace, kdy spolu o ekonomické pozice soutěží dvě znevýhodněné skupiny. Obvyklými obětními beránky bývají skupiny, které se odlišují a mají poměrně malou moc – jsou tedy snadným terčem (Giddens, 1999, s. 232).

Zkušenosti Romů s majoritní společností jsou opravdu velice špatné. Vzhledem k historickému kontextu (život Romů v historii mezi Evropany byl provázen strachem, byli pronásledováni a vyvražďováni) se není čemu divit, když Romové majoritní společnosti nedůvěřují a žijí ve strachu z ní. Romské děti jsou od útlého věku utvrzovány ve strachu z „bílých“ od prvních setkání. Distance je to nejmírnější, co zažívají. Dalšími zkušenostmi jsou rasistické výroky a diskriminace. Děti v romských rodinách jsou vychovávány ke strachu (Sekyt, 2004, s. 155). Dle Gjurice (1998) je

skutečně nebezpečný chorobný strach, tzv. xenofobie, která nastane, pokud jsou naplněny další tři kroky: pokud dostává vymezení „cizího“ negativní emocionálně zbarvené přiřazení významu, není jen „my“ a „oni“ ale „my“ a „kontra oni“, pokud zavládne generalizace celé skupiny a ideologizace, kdy se negativní pud stává nejen oprávněným, ale má i svoji váhu (Burjanek, 2001, s. 4).

Příčiny xenofobie se opírají o řadu faktorů a vlivů, již byla zmíněna sociální krize, kdy má xenofobie možnost silného růstu, další faktory zmiňuje (Wallace (1999). Mezi tyto faktory patří např. reakce na vysokou migraci, socioekonomická změna (např. nezaměstnanost), globalizace, nacionalismus, pravicová hnutí nebo nejistota plynoucí z pocitu ohrožení-obava ze „záplavy“ cizinci (Burjanek, 2001, s. 5).

Je důležité zmínit důsledky plynoucí z xenofobních postojů – aktivní poškozování. V tomto případě mluvíme o diskriminaci. Diskriminace znamená upírání práva a příležitosti zaměřené na členy skupiny, která se odlišuje rasou pohlavím nebo náboženstvím (Cichá, 2012, s. 156). Diskriminace porušuje rovnost jako jednu ze základních společenských hodnot. Diskriminace jako taková může být pozitivní nebo negativní. Pokud mluvíme o pozitivní diskriminaci, znamená to, že preferujeme určitou skupinu či subjekt na úkor druhých. Negativní diskriminací je pak míněno odlišné zacházení z důvodu odlišnosti nebo příslušnosti k určité skupině, na základě charakterových rysů, které jedince poškozují nebo znevýhodňují. Diskriminace není každé rozdílné jednání nebo zacházení s druhým člověkem, ale pouze takové chování, které tohoto člověka určitým způsobem poškozují, znevýhodňují a pokud k němu došlo na základě diskriminačního důvodu. (Kunčíková, 2013, s. 117-118).

Diskriminace se může objevovat v oblasti zaměstnání, v našem prostředí jsou nejvíce diskriminovanou skupinou na trhu práce Romové. Další oblastí je upírání přístupu ke službám a zboží, které je běžně přístupné veřejnosti (např. odmítnutí obsluhy v restauraci). V oblasti vzdělávání dochází při diskriminaci k znesnadněnému přístupu ke vzdělání pro některé etnické nebo rasově odlišné skupiny. Tento jev je způsoben nastavením školského systému, který je nastaven na zvyklosti a hodnoty české společnosti, ale nebere v potaz odlišnosti. Dalšími oblastmi jsou např. oblast sociálního zabezpečení a zdravotní péče, oblast bydlení apod. (Kunčíková, 2013, s. 118 - 119).

Rasismus je ideologie, která představuje soubor koncepcí vycházejících z xenofobie a tvoří jeho ideologickou nadstavbu. Předpokládá fyzickou a duševní nerovnost ras. Veškeré rasové teorie jsou podloženy představou, že lidstvo bylo původně rozlišeno na nižší a vyšší rasy (Fřištenská, 1998, s. 13). O rasismu mluvíme, když předsudky a nenávisť vůči cizí skupině přerůstá v slova a činy, když jsou Romové šikanováni, v případech, kdy jim není poskytnuta policejní ochrana před násilím, když jsou Romové označováni za podřadnou rasu a to i v případech, kdy je toto chování vyvolané špatnou zkušeností s Romy. Na vědomé úrovni kultura xenofobie překonává, ale neodstraňuje ji (Říčan, 1998, s. 66 - 67). V současnosti se setkáváme v České republice s tím, že za rasismus bývá označen jakýkoliv předsudek nebo stereotyp, který mají členové majoritní společnosti vůči menšině. Tento pojem je používán nadbytečně a nepřesně. Toto označení je velice nesprávné, neboť k rasismu skutečně dochází v momentech, kdy dochází k jednání nebo činům, které poškozují příslušníky etnických nebo rasových skupin (Průcha, 2011, s. 39).

2.3 Meziskupinové vztahy Romů a majority v ČR

Již jsme se zaměřili na problémy, se kterými se tato minoritní skupina setkává ve společnosti. Následně je vhodné zmínit konkrétní výzkumy a data, která se zaměřují na problematiku soužití Romů s neromskými občany.

Romové jsou dlouhodobě usídlenou a významně odlišnou etnickou skupinou v České republice. Je patrné, že soužití Romů s majoritní společností je v českém klimatu významným problémem, který má řadu aspektů, můžeme sem zařadit aspekty praktické, bezpečnostní, politické, správní i občanské, hospodářské sociální a vzdělanostní aspekty. Soužití s romskou menšinou je provázeno enormním akcentem na distanci mezi Romy a majoritou, pro toto soužití jsou charakteristické pocity vzájemné kulturní a etnické rozdílnosti, které vedou k distanci a odcizení, a charakteristická je také vysoká míra nejistoty a strachu. Mezi lidmi existuje vysoká variabilita názorů na to, co je příčinou problémů soužití této menšiny s českou společností (Gabal, 1999, s. 84).

Majoritní společnost ve svém základu vytyčuje tři rozdílné výklady problematiky soužití. První z nich je založen na rasovém a nacionálním podtextu, kdy je věnována pozornost nezměnitelnému rasovému původu nepřizpůsobitelnosti a významnou roli

hraje biologický základ (nepracovitost, tendence k podvádění a zneužívání sociálních podmínek). Druhý výklad je založen na historicko-společenských kořenech a je spojovaný se zaostalostí a diskriminací Romů, na druhé straně nedostatečnou otevřeností a aktivitou české společnosti integrovat tuto menšinu. Třetí teze je spojena s efektem „komunistické ledničky“, zmiňuje dříve zakonzervované problémy, přičemž česká společnost prochází netolerantním až konfliktním obdobím poklesu morálky, občanské odpovědnosti a celkově nezralosti (Gabal, 1999, s. 85-86).

V dubnu roku 2014 se Centrum pro výzkum veřejného mínění zaměřilo na téma Romové a soužití s nimi očima české veřejnosti. Tématem empirického výzkumu bylo nejen vzájemné soužití Romů a většinové společnosti, ale i stávajícími možnosti, které mají Romové v této společnosti, a empirickým výzkumem byly zjišťovány názory veřejnosti na způsob řešení problematiky romské menšiny ze strany vlády a samosprávy (Tuček, 2014, s. 1).

Výsledná data ukázala, že v rámci celé České republiky je soužití s Romy významnou částí obyvatel hodnoceno jako problematické, přičemž za spíše špatné hodnotilo soužití 45% obyvatel a za více než špatné celých 39% obyvatel ČR. Opačný názor, to znamená hodnocení soužití dobré, volilo pouze 12% občanů, ohodnocení jako velmi dobré se projevovalo jen ojediněle. Oproti loňskému roku se hodnocení tohoto soužití zlepšilo (Tuček, 2014, s. 2). Zajímavé je srovnání problematiky soužití na celospolečenské a lokální úrovni. Soužití s Romy je respondenty hodnoceno jako příznivější, pokud tito respondenti bydlí poblíž, přestože negativní hodnocení převažuje nad pozitivním. Jako dobré hodnotí soužití 35% obyvatel, 32% hodnotí toto soužití jako spíše dobré, naopak 62% je hodnotí jako kritické a 40% spíše špatné. (Tuček, 2014, s. 3).

Z tohoto výzkumu vyplývá, že občané romskou menšinu v oblasti soužití vnímají, jako hodně problematickou jak na lokální, tak i místní úrovni a tento výzkum jen potvrzuje potřebu řešení této problematiky.

II. Empirická část

3. Cíl výzkumu

Problematika soužití majoritní společnosti s národnostními menšinami je velice aktuálním tématem. Zvláště diskutované je soužití romské minority s většinovou společností, kvůli zvyšujícímu se napětí na obou stranách. Výzkumná část mé práce se prostřednictvím kvalitativního výzkumu zaměřuje na problematiku soužití a napětí mezi romskými dětmi a ostatními občany ve městě Přerov a pochopení této situace z pohledu romských dětí. Kladla jsem si otázku, zda děti žijící ve vyloučené lokalitě vnímají, že je společnost nepřijímá a pokud ano, s jakými konkrétními projevy nepřijetí se ve svém životě setkávají.

3.1 Kvalitativní přístup a metoda polostrukturovaného rozhovoru

Při výzkumu některých psychologických fenoménů se jeví jako vhodné použití kvalitativního přístupu. Je možné představit si mnoho témat, která kvantitativně podchytit nelze, např. vnímání etických hodnot, protože je zde riziko, že výsledek nebude validní a použitelný (Miovský, 2006, s. 36). Kvantitativní výzkum se může týkat např. života lidí, chování nebo např. vzájemných vztahů, jedním z důvodů je získání nových a neotřelých názorů na jevy, o kterých už něco víme (Strauss, Corbinová, 1999, s. 10-11). Disman definuje kvalitativní přístup jako nenumerické šetření a interpretaci sociální reality (Disman, 2002, s. 285). Rovněž uvádí, že povoláním kvalitativního výzkumu je porozumění lidem v sociálních interakcích (Disman, 2002, s. 289). Tato definice odpovídá výzkumné otázce, protože cílem výzkumu není sesbírat data, která by se dala vztáhnout na všechny romské děti v České republice. Cílem je zaměřit se na subjektivní chápání sociální reality těchto dětí a interpretovat jejich osobní zkušenosti a souvislost této zkušenosti s postavením, které ve společnosti zaujímají.

Metodou, kterou jsem zvolila pro sběr dat je interview jako nejvýhodnější způsob získání dat. Jde o takový rozhovor, který je prováděný s určitým cílem a účelem výzkumné studie (Miovský, 2006, s. 155 - 156). Prvotní volbou bylo zvolení nestrukturovaného rozhovoru, avšak při hlubším zamyšlení jsem narazila na jisté komplikace. Fenomén xenofobních postojů je provázán s dalšími charakteristikami, nikdy není postaven samostatně. A tak padla volba na polostrukturovaný rozhovor. U polostrukturovaného interview je důležité vydefinovat tzv. jádro interview – minimum

otázek, které má badatel povinnost zmínit, přičemž se liší jejich pořadí (Miovský, 2006, s. 159). Toto minimum otázek jsem vydefinovala před zahájením sběru dat. Otázky byly formulovány do následující podoby:

- Cítíš se být součástí Českého národa, nebo jsi spíše Rom?
- Popiš mi, jak běžně probíhá tvůj den?¹
- Stalo se ti někdy, že by ti někdo nějakým způsobem ublížil, nějak se zachoval nebo třeba řekl něco, co by tě mrzelo?

3.2 Charakteristika lokality a výzkumného vzorku

Dobrym základem pro kvalitativní výzkum je znalost terénu. V tomto kontextu je míněno prostředí, ve kterém se cílová skupina osob pohybuje. Každý terén má svá specifika a fenomén, který chceme zkoumat, se vyskytuje v kontextu vazeb na dané prostředí. Znalost terénu je také důležitá pro naše bezpečí (Miovský, 2006, s. 30 - 31). Výběr vzorku probíhal na základě prostého záměrného výběru, který spočívá v tom, že bez uplatnění dalších specifických metod nebo strategií vybíráme potenciální účastníky, kteří naplňují jedno kritérium nebo soubor kritérií, která jsou vhodná pro účast a s touto účastí souhlasí (Miovský, 2006, s. 136). Výzkumný vzorek, který jsem vybrala je charakteristický životem ve vyloučené lokalitě. Charakteristiku vyloučené lokality jsem obecně zmínila v teoretické části, nyní je potřeba zaměřit se na konkrétní lokalitu – ulici Kojetínskou v Přerově. Znalost terénu pro mě nebyla problémem, protože pro závěrečnou praxi jsem si zvolila Romské komunitní centrum Žížalka, které se nachází přímo ve vyloučené lokalitě. Sběr dat probíhal přímo v centru i s ohledem na bezpečí. Terén jsem sice měla možnost poznat v rámci terénních aktivit, avšak tato varianta se mi zdála příhodnější. Z výzkumu, který proběhl od poloviny července do konce září roku 2009, vyplynulo, že konkrétně ve vyloučené lokalitě na ul. Kojetínská žije 86 dospělých Romů a 151 romských dětí ve věku do 14 let, ostatní obyvatelé lokality tvoří 2 romští senioři a 5 obyvatel neromského etnika. Tato lokalita je relativně novým uskupením – vznikala v průběhu poslední dekády minulého století. Obyvatelé při výzkumu hovořili o touze dostat se z těchto lokalit pryč (Topinka, Janoušková, 2009, s. 7 - 12).

---

¹ Tato obecná otázka navazuje na otázku č. 3. Pro děti je srozumitelnější uvědomit si svoje zkušenosti na základě každodenních činností. Pokud dítě neví, jak odpovědět na otázku 3, je pro něj pochopitelnější dotázat se na konkrétní zkušenosti např. ve spojitosti se školou, trávením volného času apod.

Jako možná rizika jsem viděla situaci, kdy se děti nebudou chtít zapojit, dalším rizikem bylo, že i když se zapojí, příliš se neotevrou a nebudou sdílné se svými zkušenostmi. Vzhledem k tomu, že jsem s většinou dětí navázala vztah a měly možnost se se mnou seznámit, tato rizika pominula. Celkem se na výzkumu podílelo 10 dětí ve věkovém rozmezí 10 – 15 let. Jako kritéria pro výběr respondentů jsem zvolila zmíněný věk, dalším kritériem byla etnicita a posledním kritériem byla účast na životě v této lokalitě.

Jak jsem již zmínila, celkově se jedná o 10 dětí ve věku od 10 - 15 let. Co se týče složení, jednalo se o 9 dívek a jednoho chlapce, vzhledem k vybrané věkové kategorii. První respondentka je ve věku 15 let, navštěvuje základní školu Dlážka v Přerově, v současnosti navštěvuje psychologa z důvodu občasných výbuchů vzteku. Druhá respondentka má 13 let a navštěvuje základní školu Boženy Němcové v Přerově, ve škole existuje poměrně bezproblémově. Třetí respondentka je ve věku 14 let a navštěvuje základní školu Dlážka. Tato respondentka chodí do školy ráda, baví ji. Čtvrtá respondentka má 15 let, navštěvuje základní školu Boženy Němcové. Další respondentka má 10 let, rovněž navštěvuje základní školu Boženy Němcové, ale školu moc ráda nemá. Šestá respondentka má rovněž 10 let, navštěvuje základní školu Boženy Němcové, do školy chodí ráda, nejvíc ji baví čtení. Sedmá respondentka má 15 let, do školy nechodí. Chtěla se vyučit prodavačkou, ale obor ji nebavil a tak ze školy odešla. Osmá respondentka je ve věku 12 let a navštěvuje základní školu Boženy Němcové. Do školy by nejraději nechodila vůbec, pokud je to jen trochu možné, zůstává doma. Devátým respondentem je chlapec ve věku 12 let, který rovněž navštěvuje základní školu Boženy Němcové v Přerově, má časté kázeňské konflikty kvůli rvačkám. Desátá a zároveň poslední respondentce je 14 let, navštěvuje základní školu Boženy Němcové a po ukončení této školy by ráda pokračovala ve studiu a vyučila se jako servírka.

3.3 Realizace výzkumu

Sběr dat jsem zahájila až v závěru mé praxe, kdy jsem se s dětmi dobře znala. Tyto děti využívaly služeb Romského komunitního centra Žížalka, odpolední služby s názvem Lačo Jilo. Jak již bylo zmíněno, s respondenty jsem navázala vztah ještě před zahájením sběru dat. Respondenty jsem oslovila osobně formou žádosti. Problémem bylo, že tyto děti ve většině případů potřebují ke spolupráci důvod. Při oslovení jsem jim tedy nabídla odměnu ve formě drobných šperků nebo sladkostí.

Respondenti byli před zahájením rozhovoru obeznámeni s tím, že tyto rozhovory probíhají anonymně a že mají možnost na otázky neodpovídat, nebo se o určitých tématech nemusíme bavit, pokud jim to nebude příjemné. Samozřejmě děti zajímalo, z jakého důvodu potřebuji, aby se mnou udělaly interview. Byly informovány o tom, že interview budou zaznamenávána pomocí audio záznamu. Výzkum byl realizován ve zmíněném RKC, v kanceláři některé z pracovnic nebo v tělocvičně, záleželo na aktuálně volném prostoru. Tento způsob jsem zvolila, aby se děti cítily bezpečně a mohly se otevřít, zároveň z toho důvodu, aby se mi podařilo udržet jejich pozornost.

3.4 Zpracování dat

Zaznamenané audio nahrávky jsem přehrávala a přepsala do textové podoby, tzv. transkriptu. S těmito transkripty jsem pak nadále pracovala. Důvodem volby tohoto způsobu zpracování bylo, že jsem se mohla plně soustředit na děti, nejen na verbální složku komunikace, ale i tu neverbální, což by nebylo možné např. pouhým záznamem na papírový arch. Další pozitivum tohoto způsobu vnímám v tom, že nemohla vyvstat situace, kdy bych neuvedla určitou informaci např. z toho důvodu, že bych zapoměla nebo si nestihla zaznamenat všechny odpovědi. Tento způsob se pro mě jevil jako vhodný pro přesné zachycení všech dat. Nevýhodou této techniky je to, že nezachytí atmosféru výzkumného setkání a její prožitek může být spojen s významnými daty (Miovský, 2006, s. 207).

Pro práci s daty jsem využila metody otevřeného kódování, kdy jsou vyhledávány významové jednotky složené z pojmů. Vznikaly tzv. kategorie, což jsou třídy pojmů, které získáme tím, že vzájemně porovnáváme a třídíme významové jednotky a v nich obsažené pojmy a snažíme se zjistit, zda náleží jinému či podobnému jevu, nebo se tvoří samostatný celek (Miovský, 2006, s. 228 - 229). Dále jsem pokračovala metodou vytváření trsu. Tato metoda slouží k seskupení a konceptualizaci určitých výroků do skupin. Tyto skupiny vznikají na základě vzájemného překryvu mezi identifikovanými jednotkami. Tímto procesem vznikají kategorie a zařazení do dané skupiny je asociováno určitými opakujícími se znaky. Jako společný znak každého trsu jsem využívala tematického překryvu (vyhledávání ve výrocích stejné pasáže týkajícího se jednoho úzce ohraničeného tématu), (Miovský, 2006, s. 221).

4. Interpretace výsledků výzkumu

Jak jsem zmínila v úvodu práce, empirická část je zaměřena na konkrétní projevy nepřijetí ze strany společnosti, subjektivní zkušenosti, které děti mají v souvislosti s danou problematikou. Jak bylo zmíněno, nepřijetí, diskriminace a rasismus souvisí s xenofobií jakožto specifickém druhu předsudku, který může mít svůj základ v etnocentrismu. Analyzovaná data, získaná od romských dětí formou interview, jsou rozdělena na 3 velké kapitoly. První kapitola se zaměřuje na vztahy a na to jak romské děti chápou vztah s majoritní společností, další kapitolu tvoří specifické projevy xenofobie na škále od verbálních projevů po diskriminaci a fyzické projevy, a poslední kapitola je věnována vztahům mezi vyloučenými lokalitami a strachem z prostředí, ve kterém se děti pohybují nebo budou do budoucna pohybovat.

4.1 Meziskupinové vztahy

První velkou oblastí, která vychází z analyzovaných dat je téma meziskupinových vztahů „My“ a „Oni“. Tímto tématem jsem otevírala rozhovor, protože respondenti patří do skupiny, kterou lze definovat jako národnostní menšinu, specifičtěji romské etnikum. Je důležité vědět, zda se jednotliví respondenti považují za členy majoritní společnosti, nebo zda se pokládají za příslušníky romského etnika, které může stát na okraji společnosti jako objekt sociální exkluze, protože tento faktor ovlivňuje to, jakým způsobem vnímají děti své okolí, konkrétně majoritu. Respondenti měli společné znaky etnické národnostní menšiny, rovněž vykazovali společné genetické rysy, charakteristické pro romskou menšinu. V rodinách jsou dodržovány tradice, zvyky a kultura je předávána mezi generacemi. Respondenti se cítili jako Romové, Češi, nebo zaujímalí neutrální postoj.

„U nás se na to drží a ty tradice a tak, vždycky dodržujeme, třeba když někdo umře z rodiny a tak, já jsem spíš cikánka než že bych řekla, že jsem Češka“ (R4).

„My dodržujeme tradice, já jsem česká národnost, jenom dodržujeme tradice“ (R8).

„Já jsem spíš aj to, aj to, ale víc cikánka, doma dodržujeme tradice pořád, mama chce, aby to tak bylo“ (R10).

Děti dodržují kulturu a tradice charakteristické pro romskou menšinu, na první pohled se zdá, že předávání kultury nemá vliv na to, zda se děti považují za Romy nebo

Čechy. Pokud se ale zaměříme na problematiku meziskupinových vztahů podrobněji, z výroků respondentů zřetelně vyplývá, že předávání tradic a kultury respondenty ovlivňuje a jsou si vědomi vlastní odlišnosti a „My“ berou jako skupinu skládající se z romského etnika, a „Oni“ je pro ně cizí skupina, do které nemohou, anebo z různých důvodů nechtějí patřit. Cizí skupinu pak vnímají jako jakési protivníky, kteří je stmelují a dávají jim pocit jistoty a bezpečí.

*„Jinak holky z tance jsou kamarádky, třeba holky se jenom hádaly, my nemáme problémy jenom s **vašima**, my máme problém i s **našima**. Já se těm policajtům nedivím, když cikáni všude chodí a vyřvávají , sami naši cikáni nejsou dobří“ (R3).*

*„Bud' je to ten rasismus, nebo já nevím, prostě **nás** někteří nemají rádi, znám hodně lidí, co jsou zas rasisti na **vás**“ (R7).*

*„Mě ani jednou nezbili, ale sestřenicí. Ona ju začala urážet, **jako vaše rasa**“ (R9).*

*„Myslím, že jsou rozdíly všude, bílí, prostě černí, všelico, nevím ani to nejde popsat. Já mám kamarády třeba, a že **vaši** je úplně nesnášijou a neexistuje. Protože to je prostě ten rasismus no“ (R10).*

Sledujeme jasně vymezené hranice mezi „My“–„Naši“ a „Vy“–„Vaši“. Vymezení vlastní skupiny a skupiny cizí je ostře vyhraněné a překrývá se a opakuje v průběhu celého interview. Z dat vyplývá, že Romové tvoří vlastní ucelenou skupinu, která do majoritní společnosti nezapadá a dávají to najevo užíváním výrazů „naši“ a „vaši“. Ostrost hranice je navíc vymezena faktem, že majoritní společnost odsuzuje a odmítá jakékoliv navázání vztahu s cizí skupinou. Můžeme vidět situace, kdy člen romské menšiny naváže a udržuje sociální vztah s potenciálním členem majoritní společnosti. Toto odmítnutí se projevuje stmelěním této menšiny a prohlubuje se míra segregace.

„Ségra je jako tmavší než já, ale už se nám stalo třeba to, že jsme stály spolu na přechodě, a projel tak prostě nějaký auto a oni úplně že černá se baví s bílou, že to nejde nebo co, asi proto, že já jsem bílá nebo ségra tmavší, já vůbec nevím, jak to vzali. A ted'kom ségru to zabořelo, víte je to moje sestra a bylo mi jí líto ten den. Jsem si přála zčernat, ale nepovedlo se mi to (smích). Ale jako mrzí mě to, přece jenom jsem taky cikánka“ (R7).

U respondentů se projevuje i morální alchymie, koncept představený významným sociologem Robertem K. Mertonem. Tento koncept zjednodušeně říká, že hodnocení určitého chování se mění v souvislosti s tím, zda se určitým způsobem chováme my nebo členové cizí skupiny. Způsob našeho jednání je v pořádku, ale to samé jednání ze strany cizince má být odsouzeno.

„Jo, tak jsem šla po ulici, gádžové nadávali, kvůli ničeho nic, my jsme šli normálně, nadávali, že máme jít po tamté straně ulice, tak je to furt. Ve škole taky, takový divný děcka, takový gádže, prostě řvou, škaredě slova říkají a tak“ (R1).

Tyto situace respondentka popsala jako negativní zkušenost, která se jí dotkla v souvislosti s xenofobními postoji. V další části rozhovoru ale popisuje jinou situaci, kdy byla v pozici agresora. V této situaci byla agrese mířena na prodavačku obchodu a z hlediska respondentky byla reakce oprávněná.

„Jak jedna ta, co tam pracuje, a tak, já jí říkám paní můžete? A ona nic. Mám tam třeba 10 rohlíků a ona si přidá, že tam mám 1, že co neumíte počítat, že tam mám 10 rohlíků? A já jsem ty dě*** a tak jsem jí nadala, a ona že se nenechá, že jsem dě*** a šlapka. A lidi se na mě dívali a já jsem říkala co se díváte však to je její chyba ona začala a pak já jsem s vzala a šla jsem dom a řekla jsem to mamě tatovi a tata řekl, že to nemám řešit, jakože on si to vyřeší“ (R1).

Respondentku tedy uráží, a dotýká se jí slovní agrese ze strany člena cizí skupiny, ale při stejném jednání ke členovi cizí skupiny se jí zdá slovní agrese oprávněná. To, co může respondentka, nemohou ostatní a to z toho důvodu, že nejsou příslušníkem její skupiny. Prodavačka v obchodě slovní urážky vracela, což způsobilo ještě napjatější konflikt a respondentka cítila potřebu svěřit se doma.

4.2 Konfrontace s reakcemi majoritní společnosti – stereotypy a předsudky

Pro respondenty bylo charakteristické „romství“ jako charakteristika připsaná zevnějšku. To znamená, že lidé byli charakterizováni jako Romové na základě svého typického zevnějšku. Xenofobní postoj je předsudečným postojem, který má svůj původ ve strachu z cizí skupiny. Jak bylo zmíněno v teoretické části, xenofobní postoje mohou existovat, přestože nemáme konkrétní zkušenost s příslušníkem určité skupiny, přesto jsme schopni je do této skupiny zařadit. Respondenti se setkávají se stereotypy i předsudky.

Respondenti jsou si vědomi, že se na ně mnohdy vztahuje generalizace, jakýsi rozsudek společnosti o romském etniku, který je platný, přetrvává, ačkoliv se na tomto soudu respondenti nepodíleli a nemohli ho žádným způsobem ovlivnit. Společnost má na Romy určitý názor z toho důvodu, že jim o nich někdo něco řekl.

„Cikány hážou do jednoho pytle, jak ty dobrý, tak ty špatný“ (R4).

„Jako cikáni dělajou bordel, to se musí, ale jakože oni jsou takoví, že berou všechny do jednoho pytle“ (R10).

Všem Romům jsou připisovány stejné negativní vlastnosti ve stejném měřítku a pro českou společnost je charakteristickým stereotypem to, že Romové jsou špatní a pro společnost zatěžující a nezáleží na konkrétních okolnostech situace Roma. Způsobem řešení pro majoritu je strategie vyhýbání se členům romského etnika. Pokud má člověk z něčeho strach, strategie úniku funguje spolehlivě. Tato strategie nakonec není typická pouze pro lidský druh.

„Většinou děcka jsou takový, že se nebudou s Tebou bavit, protože jsi cikánka. Ve škole jako ne, protože bílí k nám do školy nechodí“ (R10).

Respondentka si je vědoma toho, že navázat vztahy mimo členy vlastní sociální skupiny je problém. Tento problém je opět výsledkem stereotypu. Respondentce byly přiřknuty určité vlastnosti, díky kterým mají členové majoritní společnosti potřebu se respondentce vyhýbat a to pouze na základě generalizace. Ze stereotypů vznikají konkrétní předsudky, existují celé škály pro vyjádření míry antipatie vůči objektu předsudku. Respondenti mají osobní zkušenost s touto škálou, u každého se liší intenzita projevů, se kterými se setkávají. Tato škála vznikla na základě analýzy získaných dat.

4.2.1 Neverbální a verbální projevy předsudků

Nejmírnějším způsobem, jakým dává česká společnost najevo nepřijetí Romů do majority, jsou neverbální reakce, popřípadě vyhýbání se členům romského etnika. Neverbální reakce jsou specifické tím, že nemáme konkrétní důkaz, zda jsme danému výrazu přiřkli správný význam. Vnímání toho, jak na nás lidé neverbálně reagují, se velice liší v závislosti např. na naší osobní náladě, pocitech atd.

„Pokaždé se tak třeba dívají na mě, třeba z auta nebo tak, no úplně se na mě dívají křivě, hej, já to tak nemám ráda. Jsou hnusní“ (R2).

„Na ulici se taky dívají, ale já nejsem taková, že bych mu to vrátila nějak škaredě, jak tady většina cikánů, ale jako štvě mě to, víš co“ (7).

Respondentka 7 přiznává, že pokud člen majoritní společnosti projeví nevraživost, Romové ve většině případů reagují stejně. Některé z neverbálních projevů předsudků, ale mohou být velice nápadné. Předsudkem, se kterým jsou respondenti často konfrontováni a silně ho vnímají je předsudek, že Romové kradou.

“Třeba když jdem do nějakýho obchodu, tak ochranka za náma, abychom něco neukradli. Ale jak v kterým obchodě, tady v Přerově třeba ani tak moc ne, ale třeba když jdem do Olomouce nebo tak, tak prostě pořád že, všude, provokuje to” (R10).

“My jsme šli a můj brácha on šel, jak máte ty rohlíky, my jsme šli tam a ta paní si myslela, že tam chce něco ukrást, nevím, Ona za ním šla a dívala se, co tam dělá. Jinak jsme neměli problém. Když jdu do obchodu tak mama jde se mnou” (R8).

Můžeme si všimnout, že respondent v tomto případě nebyli slovně napadeni, osloveni, nebo uraženi. Přesto toto chování ze strany personálu obchodů vnímají jako urážlivé, protože tento předsudek znají a proto jim právě ono chování personálu hodnotí jako nespravedlivé. Míra aktivity vyjádření negativního postoje může vzrůst a potom se z neverbálních projevů stanou projevy verbální. Provázanost těchto projevů můžeme sledovat v konkrétních situacích, kdy respondenti nebyli jen podezírání, ale toho podezírání se projektovalo do konkrétních verbálních reakcí. Určité verbální projevy musí být ve svých důsledcích řešeny a jsou spojovány s řadou nepříjemných zkušeností.

„Ne on šel za mnou že prý jsem ukradla voňavku, ten hlídač a prohrabal mi aj tašku no a já jsem říkala že to není pravda. On se mi pak omluvil“ (R3).

„V obchodě si myslí, že kradu, ten hlídač mě donutil projít ten pás, jako jak to pípá a nepípalo nic. Nevím, proč si to myslel, to se mi stalo hodněkrát, všude. Ne pokaždé, ale stane se. Vždycky mě chytanou a jdou se mnou tam dozadu, jak je to.. A volají polícajty” (R9).

Je zřejmé, že v určitých situacích předsudek projevený verbálně, má za následek nepříjemnou zkušenost, která je spojována s různými konfrontacemi, které mají ze

strany majority potvrdit špatnost romského dítěte. Tyto konfrontace pramení z podezření (předsudku), že právě romské dítě je pravděpodobným zlodějem v supermarketu. V těchto situacích respondenti cítí silnou podezřívavost ze strany majority a střety, kdy musí obhajovat svoji nevinu, vnímají jako nepříjemný zážitek.

V případě verbálních projevů se respondenti v obsahu sdělení mohou mýlit pouze ojediněle. Verbální projevy jsou často spojovány s posměšky, ale i s vulgárními výrazy, nebo vyjadřují přesvědčení o určité charakteristice spojované s etnicitou.

„Zamrzí mě, když jdu někdy přes cestu a jede nějaký auto a začnou prostě na vás úplně vyřvávat: „Černý huby do práce, nebo cikání a černí“. A takový, tak to není moc příjemný. Ale ne jenom z auta, někdy i osobně“ (R10).

„Tolikrát se mi stalo takhle něco. Třeba minule jsme na semafoře a projelo auto, nějaký kluci a že: „Jé cikánko, černá ku*do“, prostě všelijak. Oni byli bílí. To se mi víckrát toto děje. Nenechám si to ale třeba když su tam sama tak jo, ale když jsou tam lidi tak ne. Když jsme spíš sama, není kolem, jakože hodně lidí, tak nadávám zpátky a když jsou kolem mě třeba lidi, tak radši nic, ale nebojím se, že by mi něco udělali“ (R10).

Respondenti zmiňovali celé spektrum urážlivých výroků, které slyšeli na svoji adresu. Z analyzovaných dat vyplynulo, že tyto urážky mají rasový podtext a respondenti se nejčastěji setkávají s urážkami spojenými s jejich etnicitou. Zmiňované verbální projevy předsudků obsahovaly přídavná jména jako černý, nebo zde bylo slovní spojení cikán s jiným hanlivým výrazem.

4.2.2 Diskriminace a fyzické projevy xenofobie

Diskriminace je vydefinována v teoretické části, jako stav, kdy jsou jedincům, či skupinám na základě odlišnosti odírána určitá práva a příležitosti, ale také služby. Jde o velmi medializované téma, které je ve svých důsledcích často zveličováno a i sami členové minoritní společnosti mají tendenci za diskriminaci považovat to, co diskriminací není a veškeré negativní chování, špatné zkušenosti definují jako diskriminaci nebo rasismus. Respondentka má zkušenost s diskriminací a to tak, jak je vydefinována v teoretické části, kdy jí byl odepřen přístup k veřejně dostupné službě.

„Třebaže když jsme šli na bazén tak né nejdete a toto, oni prostě řekli, že máme zakázaný vstup a potom jedna z vašich se mě zastala, že jim to nepatří, že je to majetek

města a pak mě pustili, ale nevím proč mě třeba někam nepouštijou. To je hodně toho třeba, já ani nevím, ale všude asi. Ale jako pouštijou nás, je to většinou naše chyba, že třeba aj křičíme, ale jako pokud jsme v klidu tak ještě dobrý, ale stane se, že třeba když někdo dělá bordel, tak ho vyhodijou, ale že do hospody bysme měli nějaký zakázaný vstup tak ne. Málokdy tady pouštijou na diskotéku, aj kvůli věku, aj kvůli tomu že seš cigán. Ale jak na kterou diskotéku pustijou já na to moc nejsem, abych chodila, protože moji kámoši jsou mladší a je tam nepustijou a proč bych tam chodila s vašima, když nikoho neznám. Já to říkám tak, že tady bych na diskotéku možná ani nešla, nevím” (R10).

Relevantním faktem je, že v případě odepření služby skutečně k diskriminaci došlo, byla zde porušena rovnost. Pozitivním zjištěním je, že ačkoliv měl být přístup na bazén respondentce odepřen, situace se nakonec obrátila a k samotnému aktu diskriminace nedošlo. Druhou část citace považovat za diskriminaci relevantní není. Podle zákona je přístup na diskotéky povolen až od 15 let, respondentce je 14 let. V tomto případě se rozhodně nejedná o diskriminaci, protože respondentka nesplnila podmínky nastavené pro možnost využívání této „služby“. Z celé citace je zřejmé, že respondentka má tendenci generalizovat jednu zkušenost na ostatní situace, kdy jí nebylo vyhověno, ačkoliv se o diskriminaci rozhodně nejedná, jde spíše o situace vyžadující určité dodržování pravidel.

Jak již bylo zmíněno, fyzické napadání nepřichází nikdy samo o sobě, je jakousi gradací neverbálních, verbálních projevů nebo vyvrcholením nespokojenosti nad takzvanou nespravedlností ve společnosti. Xenofobní postoje ve formě napadání nejsou tak časté jako ostatní projevy, přesto s nimi mají respondenti zkušenost. Většinou se setkávají s různým postrkováním.

„Jo a taky někdy třeba jdu po ulici a holky do mě žduchají, tak oni vidí, že tam jsem já tak mě žduchnou, smějou se. Třeba tak já jdu po ulici a vidím gadže, holky, já nevím a my jdeme a oni z ničeho nic žduchnou a akorát že já si to nenechávám ne a já „Dívej se, kde šlapeš, a nebo uvidíš, a ona že sorry otočila se a šla pryč. Dostala strach” (R1).

Takovéto fyzické reakce lze považovat za mírnější fyzický projev xenofobie, jsou však zaznamenány případy, kdy docházelo přímo k násilí mezi dětmi, nebo mezi dětmi a dospělými.

“Jako po mě třeba házeli petardy, tak asi rok zpátky. Jsme byli na mašinkách a kluci po nás házeli petardy, jakože vaši, nebyli to cikáni” (R4).

Na tomto příkladu lze ilustrovat, že mírné fyzické projevy mohou přerůst do projevů agresivnějších. Problémem je, že s agresivnější situací je spojováno větší riziko pravděpodobnosti, že jednomu nebo druhému bude způsoben úraz, nebo dokonce újma na zdraví. V takovémto případě existuje jistá pravděpodobnost, že do konfliktu bude muset zasahovat policie jako kontrolní orgán bezpečnosti. Situace se v těchto případech pak stává daleko složitější a nepříjemnější.

4.3 Strach z nepřijetí majoritou VS nepřijetí členy vlastní skupiny

Nepřijetí společností je provázáno určitým strachem a obavami. Strach je právě oním indikátorem, který ukazuje přítomnost xenofobie. Většinová společnost se setkává se strachem z romské menšiny z různých důvodů. Důležité je si uvědomit, že v důsledku segregace a sociálního vyloučení se strach logicky objevuje na obou stranách. Jednou z příčin strachu je pohyb na ulicích, který ale nesouvisí přímo se životem v sociálně vyloučené lokalitě.

“Stejně, jo a jsme šla do, jak se to říká, prostě tam byl jeden pán, víte a opilej. No a ted'ka jdu a ted'ka on na mě: „ty zdechliho“ a takový no a on pak za mnou utíkal, jsem měla strach z toho, jsem zdrhala taky” (R2).

“Večer mě mama nikam samou nepouští, večer ne. Mám určenej čas, kdy musím přímo přijít dom, já to respektuju a jsem třeba ráda, že mi to mama takhle dělá, i když je mi 15, protože já třeba co slyším nebo takhle ve zprávách se bojím, ať je to cikán nebo bílej, já se bojím” (R7).

Můžeme sledovat obavy z pohybu na ulici, v blízkosti vyloučené lokality. Tento strach však není svým původem způsoben reakcemi majoritní společnosti, respondenti zmiňují spíše zkušenosti, se kterými se může setkávat jak člen majority, tak i minority. Nevnímají jakoukoliv souvislost mezi předsudky a životem v sociálně vyloučené lokalitě.

„To je jako všude, že jdu třeba kolem paneláků, kde bydlíjou samí bílí a prostě že co tady dělá a toto, dívajou se na mě jak na... Radši je ignoruju, nebudu se přece hádat se

starší, nějakou babkou a starým dědou. Bydlela jsem na jiné straně Přerova a furt je to stejný, nezáleží na tom, kde bydlíš“ (R10).

Specifický druh strachu, který je podmíněn majoritní společností lze vyzorovat na následujícím příkladu.

“Štve mě to to je jasný, mám strach ted'kom, neříkám, já se nebojím vašich já jsme tak nikdy nebyla naučená, to tak nebylo a nikdy nebude, může jít chlap nabouchanej, něco mi řekne, á mu řeknu dvakrát tolik, jako neexistuje, aj kdybych dostala, tak bych si musela aspoň praštit, jsem prostě taková, ale že jdu na školu, mám přihlášku na čišničku a hotelnictví tak ještě nevím, a mám strach že budou třeba dělat rozdíly na té škole, že třeba ty jsi taková a toto, že třeba nebudu tam mít kamarády, nebo něco takovýho. Nevíte, že prostě, já jsme taková, že když mi někdo něco řekne, a mě to urazí, tak prostě si to nenechám. Já nechcu mít prostě na té škole nějaký problémy skrz toho, že někdo mě tam napadá nebo něco takovýho” (R10).

Ještě před vznikem konkrétní zkušenosti s učilištěm vidíme obavy, s jakými se respondentka potýká, na základě podobné zkušenosti ve vztazích se členy majority. Vyjadřuje obavy nad možnými konflikty se spolužáky a nad důsledky, které pro ni z těchto konfliktů budou plynout. Takové obavy mohou fungovat jako velká „brzda“. Existuje riziko, že relativně dobrá studentka studium na učilišti předem, nebo během studia vzdá na základě obav z možných komplikací, ačkoliv vzdělávání romských dětí je jedním z klíčových faktorů, které by mohly pomoci ke zlepšení sociální exkluze, s jakou se nyní potýká ona i její rodina.

Předsudky nejsou „výsadou“ pouze majoritní skupiny, ale jsou také součástí vztahů v rámci jedné národnostní menšiny. Pro Romy je velice důležitým aspektem hodnocení to, odkud kdo pochází, ale také to, kde v současnosti žijí. Jako by si tyto lidé „hlídali svá teritoria“. Neznámí příslušníci stejné národnostní menšiny jsou vnímáni jako určitá hrozba nebo riziko pro konkrétní lokalitu nebo město. Panuje vzájemné napětí mezi Romy žijícími v různých městech, ale také mezi Romy pocházejícími s odlišných sociálně vyloučených lokalit.

“Jinak holky z tance, to jsou kamarádky, to třeba vždycky se holky jenom s náma hádaly, nemáme problém jenom s vašima my máme problém aj s našima, jak jsme jeli

do Hranic a holky nás tam chtěly zbit, že jsme lepší než oni, ale šlo vidět, že jim vadíme, jakože nechcou, aby sme tam byli” (R3).

„Když třeba já nevím my jedeme do nějakýho jinýho města, tak se na nás lidi škaredě dívajou a taky jsou cikáni a přitom vijou, že romsky třeba rozumíme a začnou na nás mluvit cikánky, že co tady děláme a takový, si každej hlídá svoje úplně přitom tam jedem nakupovat nebo se jen tak kouknout za kamarádama a oni už hnedka“ (R7).

Romové, kteří žijí v Přerově, nejsou vítanými hosty v Hranicích nebo Olomouci. Jak uvedla jedna z respondentek, „každý si hlídá to svoje“. Příčinou takového odmítání je pocit ohrožení. Giddens říká, že xenofobie je silná, pokud mezi sebou soutěží dvě vzájemně znevýhodněné skupiny. Na tomto příkladu je výrok velice dobře ilustrován.

„No podle mě já nemůžu říct, jako když jsem byla malá jsem vůbec nevěděla o co jde a jak jsme se bavili všichni mi říkali že na Husově jsou namyšlený holky, cikánky a takový, já jsem pak přišla na Husovu a z Husové mi zas říkali, že tady jsou degešačky, že nemají styl, že jsou všichni škaredí, jako fakt, ale my jsme toto furt řešili“ (R7).

Diskutovaní očividně nejsou jen Romové, kteří navštíví jiné město, rivalita panuje i mezi sociálně vyloučenými lokalitami v jednom městě, ačkoliv tyto lokality jsou prakticky spojeny, rozdělené jsou pouze podle názvů ulice a oddělením hlavní silnicí. Lidé z jedné lokality nemají rádi lidi z druhé, ačkoliv jsou všichni součástí romského etnika. Příčinou těchto nedobrých vztahů je pocit, že lidé na Husově ulici se mají lépe, mají lepší vkus, styl a životní standard. Mezi lokalitami tak panuje vysoká konkurence.

5. Diskuze

Základní otázka při tvorbě bakalářské práce zněla: „S jakými xenofobními postoji jsou konfrontovány romské děti žijící ve vyloučené lokalitě na ul. Kojetínská v Přerově?“. Cílem bylo vytvořit kategorie, které budou popisovat konkrétní zkušenosti v konkrétních situacích, do kterých se děti dostávají. Pro komplexní zachycení problematiky bylo nutné vydefinovat předsudky a jejich konkrétní projevy, protože jak bylo zmíněno v teoretické části, xenofobie je forma předsudku, která je spojována se strachem z cizí skupiny a nenávisť k této skupině z důvodu pocitu narušení prostoru nebo jako možného rizika či nebezpečí.

Romské děti se ke xenofobním postojům a také předsudkům, které jsou charakteristické vzhledem k tomu, že jsou tyto děti členy romské menšiny, staví různými způsoby. S těmito postoji jsou konfrontovány a je faktem, že každý z respondentů vnímá situaci jinak a vnímá také rozdílný výčet projevů předsudků. Zjištění těchto názorů by mělo vést k zamyšlení ze strany majoritní společnosti. Pořád mluvíme o dětech, které si nemohly vybrat, do jaké rodiny se narodí a to, že jsou romského původu, nedává nikomu právo přisuzovat jim s tak jistou pravděpodobností určité charakteristiky. Z dat byly zjištěny určité postoje, které děti s pravidelností zažívají ze strany majoritní společnosti, a které ovlivňují proces vzájemného soužití Romů s majoritou nejen v současnosti, ale budou toto soužití ovlivňovat také v budoucnosti.

První oblast, zaměřená na mezilidské vztahy ukázala, že respondenti se necítí být součástí společnosti, necítí se být přijímání. Toto odlišení se projevovalo zvláště ve vztahu k teorii vlastních a cizích skupin, kdy respondenti odlišovali a nazývali při popisu různých situací romské etnikum jako „naši“, zatímco členové většinové společnosti byli označováni jako „vaši“. Takové označení bylo způsobeno faktem, že mě respondenti považovali za člena majoritní společnosti. Z druhé oblasti vyplynulo, že se respondenti setkávají skutečně s bohatou škálou různých projevů předsudků od verbálních projevů až po fyzické napadání. Z rozhovorů vyplynulo, že tyto situace vnímají jako běžné události v jejich životě a nepřikládají jim velký význam. Situaci vnímají takovou, jaká skutečně je, rovněž ale nehledají příčiny nebo způsob řešení napjatých vztahů. Z třetí oblasti vyplynulo, že předsudky ani xenofobii nepřičítají životu v sociálně vyloučené lokalitě. Situace, do kterých se dostávají, jsou spíše běžnou

záležitostí, se kterou se může setkat kdokoli z nás. Strach se projevil ve spojitosti s velkou změnou, která nastává při nástupu na střední školu nebo učiliště, kdy dítě změní své prostředí a musí čelit daleko větším výzvám.

Při hodnocení silných a slabých stránek jako velké pozitivum vidím úspěch v získání zajímavých dat od velice citlivé skupiny respondentů v konkrétním věku, což vedlo ke specifickým informacím, které byly dobře analyzovatelné. Tuto skutečnost připisuji fakt dobrých vztahů s dětmi a také navození důvěrné atmosféry během interview.

Za slabou stránku vidím jednostrannost této práce. Ačkoliv cílem této práce bylo zjistit, s jakými xenofobními postoji jsou konfrontovány romské děti, pro kompletnost zde chybí náhled druhé strany, tedy občanů žijících ve městě Přerově. Komparace těchto dvou názorů by byla jistě zajímavá. Zpracování této problematiky i z druhé strany bych doporučila dalším studentům Cyrilometodějské teologické fakulty.

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala nepřijetím romských dětí ze strany společnosti a také důsledky, které z tohoto nepřijetí plynou. V teoretické části jsem popsala Romy jako národnostní menšinu a vydefinovala pojmy, které jsou důležité pro pochopení obsahu bakalářské práce, jako je národnostní menšina, rasa a etnikum. Popsala jsem sociální exkluzi Romů a její konkrétní projevy, se kterými jsou Romové konfrontováni a důsledky, které pro ně ze sociální exkluze plynou. Krátce jsem popsala životní situaci Romů v kontextu života ve vyloučených lokalitách. V další části jsem se zaměřila na téma mezilidských vztahů, a popsala jsem teorie vlastních a cizích skupin, přičemž jsem vydefinovala povahu mezilidských vztahů. Vymezila jsem zásadní pojmy pro bakalářskou práci, konkrétně předsudky, stereotypy a xenofobní postoje. Také jsem se zaměřila na konkrétní důsledky, které z těchto postojů plynou. Na závěr teoretické části jsem popsala meziskupinové vztahy mezi Romy a majoritní společností z pohledu empirického výzkumu. V empirické části bakalářské práce jsem popsala využití metody a techniky, které jsem dále aplikovala na získaná data.

Cílem empirické části bylo vytyčit konkrétní xenofobní postoje, se kterými se děti setkávají, výsledek práce hodnotím kladně, protože se tyto postoje podařilo specifikovat a rozčlenit. V kontextu sociální práce s romskými menšinami jde o vzájemné pochopení. Doufám, že interpretace těchto výsledků bude inspirací pro sociální pracovníky, ale i pro veřejnost. Jde především o pochopení faktu, že děti mohou zlobit, dělat výtržnosti nebo mít kázeňské problémy, ale to neznamená, že se tento jev objevuje pouze v kontextu národnostní menšiny. To, že se dítě narodí s odlišnou etnicitou a vypadá jinak, nedává pravomoc majoritní společnosti, aby tyto děti automaticky odsuzovala, nebo vůči nim projevovala útoky jakéhokoliv druhu.

V rámci sociální práce je vhodné zmínit modely práce s touto národnostní menšinou, které mohou přispět k řešení napjaté situace. Prvním modelem je antiopresivní přístup, druhým je pak ekologická perspektiva, třetím modelem je komunitní práce.

Cílem intervence z pohledu antiopresivního přístupu je změna situace statusově a kulturně znevýhodněných skupin, kdy výchozím pojem je oprese, což znamená systematické odpírání práv a možností běžně dostupných většinové části společnosti.

Cílem je redukovat individuální, ale i institucionální diskriminaci, která je založená na rase, pohlaví nebo např. sexuální orientaci a dosáhnout rovnoprávných vztahů, které usnadní seberealizaci jedinců a skupin. Základní myšlenkou je schopnost a ochota chápat diskriminaci a opresi jako ústřední charakteristiku situací, se kterými přichází sociální pracovník do styku (Navrátil, 2003, s. 37).

Co se týče ekologické perspektivy, zaměřuje se v sociální práci na vztah člověka a jeho prostředí. Dle Germaina a Gittermana (1980) ekologická perspektiva pomáhá vysvětlit koncept „člověka a prostředí“ a není dostatečné zabývat se pouze jednou z těchto jednotek, ale uvědomit si jejich propojenost a také fakt, že právě na hranicích mezi člověkem a prostředím vzniká mnoho životních stresů a problémů. Ekologická perspektiva vnímá člověka a prostředí jako jednotný systém v rámci konkrétního historického, ale i kulturního kontextu (Navrátil, 2003, s. 42 - 43).

Komunitní práce obsahuje mnoho škol a patří sem modely označené jako organizace komunity, sociální rozvoj, rozvoj lokality nebo sociální plánování. Dle Bragera a Spechta (1991) je komunitní práce metodou, ve které jsou jednotlivci, skupiny a organizace zapojeni do plánované činnosti, cílem je pak ovlivnit společenské problémy. Komunitní práce zahrnuje procesy plánování a organizování. V rámci plánování jsou vymezeny problémové oblasti, diagnostika případu a zformulování řešení, organizování pak zahrnuje stanovení nezbytných strategií pro ovlivnění činnosti. Oba tyto procesy by měly mít za následek rozvoj společenských institucí. Klientem je komunita a potřeby komunity jsou rozhodující, řešený problém se týká větší skupiny lidí, při řešení problémů je využíváno možností a zdrojů uvnitř komunity (Navrátil, 2003, s. 50 - 51).

Všechny tyto modely jsou více než vhodné k řešení problematiky, kterou jsem nastínila v bakalářské práci. Pokud konfliktní a dynamická atmosféra mezi Romy a občany majoritní společnosti nebude řešena, a spíše naopak, bude přehlížena, hrozí vyvrcholení v konflikt, který nebude výhodný ani pro jednu ze zúčastněných stran. Uvědomění si, že napjaté vztahy nepanují jen mezi dospělými Romy a neromy, ale i mezi romskými dětmi a ostatními členy společnosti vnímám jako největší přínos této práce.

Seznam použitých zdrojů

Odborná literatura

- Alan, J. (1998). Xenofobie a rasismus: úvodní poznámka sociologa. In Šišková, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu* (10 - 11). Praha: Portál s. r. o.
- Allport, Gordon, W. (2004). *O povaze předsudků*. Praha: Prostor
- Bauman, Z., May, T. (2010). *Myslet sociologicky netradiční uvedení do sociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, druhé vydání.
- Cichá, M. (2012) Stereotypy a předsudky jako klíčový problém multikulturní výchovy. In Preissová Krejčí, A., Cichá, M., Gulová, L. *Jinnakost, předsudky, multikulturalismus, možnosti a limity multikulturní výchovy* (150 - 158). Olomouc: Univerzita Palackého
- Disman, M. (2002). *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Univerzita Karlova:Karolinum
- Fafejta, M. (2013). *Problémy sociálního soužití v praxi sociální práce*. Olomouc: Univerzita Palackého
- Frištenská, H. (1998). Pojmy xenofobie, rasismus, rasové násilí a rasová diskriminace. In Šišková, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu* (12 - 27). Praha: Portál s. r. o.
- Gabal, I. (1999). Etnické klima české společnosti In *Etnické menšiny ve střední Evropě*. (70 - 96). Praha: G plus G
- Geist, B. (1992). *Sociologický slovník*. Praha: Victoria publishing a. s.
- Giddens, A. (1999). *Sociologie*. Praha: Argo
- Gulová, L. (2012). Reflexe k tématům vzdělávání v kontextu romské populace In Kaleja, M. a kol. *Romové – otázky a odpovědi v českém a slovenském kontextu*. (138 - 155) Ostrava: Ostravská univerzita: Pedagogická fakulta
- Hájková, M. (2011). *Xenofobie a rasismus* (elektronický zdroj): studijní opora. Olomouc: Hanex
- Ivanová, K. (2005). Základní pojmový aparát In Ivanová, K., Špidurová, L., Kutnohorská, J. *Multikulturní ošetřovatelství I* (19 - 42). Praha: Grada publishing a. s.

- Jandourek, J. (2009). *Úvod do sociologie*. Praha: Portál s. r. o.
- Kosek, J. (2011). *Právo (n)a předsudek, historické, filosofické, sociálně psychologické, kulturní a právní souvislosti stereotypů a předsudků*. Praha: Dokořán
- Košťálová, P. (2012). *Stereotypní obrazy a etnické mýty, kulturní identita Arménie*. Praha: Sociologické nakladatelství
- Kunčíková, M. (2013). Problematika lidských ras, rovnost vs. Diskriminace. In Preissova Krejčí, A., Švachová, I. (eds.) *Protipředsudkové vzdělávání v kontextu multikulturalismu* (103 - 122). Olomouc: Univerzita Palackého, filosofická fakulta
- Leontiyeva, Y., Novotný, L. (2010). Je česká společnost tolerantní? Postoje vůči národnostním menšinám a cizincům. In Maříková, H., Kostecký, T., Lebeda, T., Škodová, M. (eds.). *Jaká je naše společnost? Otázky, které si často klademe* (216 - 230). Praha: Sociologické nakladatelství
- Merton, R. King (2000). *Studie ze sociologické teorie*. Praha: Sociologické nakladatelství
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada publishing a. s.
- Moravec, Š. (2006). Nástin problémů sociálního vyloučení romských populací. In Hirt, T., Jakoubek, M. (eds.) *Romové v osidlech sociálního vyloučení* (11 - 69). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o.
- Navrátil, P. (2003). Menšiny In Navrátil a kol. *Romové v české společnosti* (16 - 29). Praha: Portál s. r. o.
- Navrátil, P. (2003). Sociální práce se sociálně vyloučenými: modely sociální práce, které jsou v souvislosti se sociální prací s menšinami hojně uváděny In Navrátil a kol. *Romové v české společnosti* (36 - 56). Praha: Portál s. r. o.
- Navrátil, P. (2003). Sociální vyloučení In Navrátil a kol. *Romové v české společnosti* (30 - 35). Praha: Portál s. r. o.
- Nečas, C. (1999). *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého

- Prudký, L. (2003). Předmluva. In Navrátil, P. a kol. *Romové v české společnosti* (7 - 10). Praha: Portál s. r. o.
- Průcha, J., (2011). *Multikulturní výchova 2*. Praha: Stanislav. Juhaňák – Triton, aktualizované a rozšířené vydání
- Růžička, M., Toušek, L (2014). Sociální exkluze: její prostorové formy a měnící se podoby. In Štubrt, J. a kolektiv. *Soudobá sociologie VI (oblasti a specializace)* (117 - 141). Praha: Univerzita Karlova v Praze: Karolinum
- Říčan, P. (1998). *S Romy žít budeme – jde o to jak*. Praha: Portál s. r. o.
- Sekyt, V. (2001). Romové In Šišková, T. (ed.) *Menšiny a migranti v České republice* (119 - 125). Praha: Portál s. r. o.
- Sekyt, V. (2004). Romské děti v české škole In Balvín, J. *Výchova, vzdělávání a kultura ve vztahu k národnostním menšinám* (148 - 156). Praha: Komise Rady hl. m.. Prahy pro oblast národnostních menšin
- Strauss, A., Corbinová, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu, postupy a techniky zakotvené teorie*. Boskovice: nakladatelství Albert
- Ševčíková, V. (2012). Romové – kultura – současnost (kontext Česká republika) In Kaleja, M. a kol. *Romové – otázky a odpovědi v českém a slovenském kontextu*. (40 - 61) Ostrava: Ostravská univerzita: Pedagogická fakult
- Šimíková, I. (2003). Romové jako sociálně vyloučená skupina. In Navrátil, P. a kol. *Romové v české společnosti* (56 - 73). Praha: Portál s. r. o.
- Šimíková, I., Bučková, P., Smékal, V. (2003). Sociální vyloučení Romů v perspektivě výzkumu In Navrátil, P. a kol. *Romové v České společnosti*.(105 - 140). Praha: Portál s. r. o.
- Šotolová, E. (1998). Integrace romského etnika In Sborník z odborné konference na počest 50. výročí Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy a 50. výročí vysokoškolské přípravy speciálních pedagogů. *Integrace – znamení doby* (50 - 54). Praha: Karolinum: nakladatelství Univerzity Karlovy
- Tesař, F. (2007). *Etnické konflikty*. Praha: Portál s. r. o.

Typovská, L., Kamín, T. (2001). *Problémy sociálního soužití*. Olomouc: Univerzita Palackého, filosofická fakulta

Urban, L. (2011). *Sociologie trochu jinak*. Praha: Grada publishing a. s.

Periodika:

Bucháčová, M. (2014). Socializační přístup v sociální práci s dětmi a mládeží v sociálně vyloučených lokalitách. *Sociální práce/ Sociálna práca*. Ročník 14 č. 2, s. 16 - 19.

Mareš, P. (2000). Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*. Volume 36 No 3, s. 285 - 297.

Mareš, P., Sirovátka, T. (2008). Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluzie) – koncepty, diskurz, agenda. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*. Volume 44 No 2, s. 271 - 294.

Ostatní zdroje

Burjanek, A. (2001). Xenofobie po česku - jak si stojíme mezi Evropany? *Sociální studia, časopis katedry sociologie FSS MU*. [Online] dostupné dne 15. 3. 2015 z <http://socstudia.fss.muni.cz/?q=content/xenofobie-po-%C4%8Desku-jak-si-stoj%C3%ADme-mezi-evropany>

Gabal Analysis & Consulting (2006). *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti*. Praha: Gac: spol s. r. o. [Online] dostupné dne 13. 3. 2015 z http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/GAC_MAPA_analyza_SVL_aAK_CJ.pdf

Gabal, I. Víšek, P. (2010) *Východiska strategie boje proti sociálnímu vyloučení. Východiska pro formulaci a implementaci politiky začleňování obyvatel vyloučených lokalit do české společnosti a její sociální a ekonomické struktury*. Praha: Gabal, Analysis&Consuling,Socioklub. [Online] dostupné dne 28. 2. 2015 z http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/GAC_Strategie_soc_vyloucení.pdf

Švec, J. (ed). (2010). *Příručka pro sociální integraci*, Úřad vlády ČR, odbor pro sociální začleňování v romských lokalitách. [Online] dostupné dne 18. 3. 2015 z <http://www.socialni-zaclenovani.cz/co-je-socialni-vyloucení>

Topinka D., Janoušková K., eds. (2009). *Výzkum rizikových faktorů souvisejících s existencí sociálně vyloučených romských lokalit ve městě Přerov*. SocioFactor s.r.o. [Online] dostupné dne 19. 3. 2014 z <http://www-socialni-zaclenovani.cz/vyzkum-rizikovych-faktoru-souvisejicich-se-socialne-vyloucenymi-lokalitami-v-prerove>

Tuček, M. (2014). *Romové a soužití s nimi očima české veřejnosti*. Centrum pro výzkum veřejného mínění. Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. [Online] dostupné dne 17. 3. 2015 z <http://cvvm.soc.cas.cz/vztahy-a-zivotni-postoje/romove-a-souziti-s-nimi-ocima-ceske-verejnosti-duben-2014>

Vláda české republiky (2014). Strategie romské integrace do r. 2020. [Online] dostupné dne 13. 3. 2015 z <http://vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/aktuality/strategie-romske-integrace-do-roku-2020-118736>

Zákon č. 273/2001 Sb. v účinném znění od 2. 8. 2001